

ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ

Выпуск №4 (56)
(красавік)

www.lit-bel.org www.novychas.gmail.com

Культурна-асветніцкі праект Грамадскага аб'яднання «Саюз беларускіх пісьменнікаў» і «Новага часу»

Анонс

«НАВІНЫ»: літаратурна-грамадскае жыццё красавіка.....	с. 2.
«ПАЗЭІЯ»: «Вага слова» ад Рыгора БАРАДУЛІНА.....	с. 3.
«ПУБЛІЦЫСТЫКА»: актуальныя развагі Алеся ГІБКОЎСКАГА.....	с. 4.
«ПАЗЭІЯ»: вершы і водгук Васіля ЗУЁНКА.....	с. 5.
«ПРОЗА»: «начырк» Алеся Масарэнкі.....	с. 6.
«ПАМЯЦЬ»: паэтычны вянок Івана ЛАГВІНОВІЧА.....	с. 7.
«ПАЗЭІЯ»: новыя вершы Алеся КАСКО.....	с. 8.
«СЯБРЫНА»: «Берасцейскі літагляд» ЛеГЛА.....	с. 9.
«МАЛЬБЕРТ»: «Вершалёс» Лявона ВАЛАСЮКА.....	с. 10.
«ФОРУМ»: Сяргей РУБЛЕЎСКІ, Аляксей ГАНЧУК і Мікалай АЛЯКСАНДРАЎ.....	с. 11.
«КРЫТЫКА»: Мікола МІШЧАНЧУК пра кнігу Алеся ДЗІТРЫХА.....	с. 12.
«ПЕРАКЛАДЫ»: Сяргей ЯСЕНІН.....	с. 13.
«ЗАПІСЫ»: Ніл ГІЛЕВІЧ пра 93-і год.....	с. 14-15.
«ПАЛІЦА»: кнігі аўтараў Берасцейшчыны.....	с. 16.

▶ НАЧЫРКІ

СУЧАСНАСЦЬ І МАНА

Алеся МАСАРЭНКА

Добрае і дрэннае

*Думаі галава — картуз куплю!
Прымаўка.*

Беларуская, расейская, украінская — мовы аднаго караня, адной танальнасці. І калі ўжо гаварыць пра пераклад з расейскай — на беларускую ці наадварот, дык гэтым няхай бы займаўся сам аўтар. Ён здолее ўнікнуць моўных плюх-патырчакаў, бо спадзяванак на некага іншага — бясплодны: атрымаецца бяздушна-прыблізны тэкст, пазбаўлены аўтарскай асновы. У маёй аповесці, помніцца, «чорная гадаўка» была пераствораная ў «чорную гадалку», і такіх перлаў — па некалькі на кожнай старонцы. Я хвалюся, не прымаю кашчуннай адвольнасці, а рэдактару — ні ў лоб, ні ў брыво: малодшы брат мусіць не заўважаць падобных агрэху, калі хоча, каб кніга пабачыла маскоўскае выдавецтва. Той раз мне давялося дасланы машынапіс карэнным чынам перарабляць, таму і пазначаны аўтарызаваным.

Расейцам, як бы яны ні напісаліся, беларуская мова даецца цяжэй, чым нам, беларусам, расейска. Былая супрацоўніца «Літаратурнай газеты» лічыла сябе зноймай перакладчыцай. З ахвотаю бралася за раманы нават вядомых прэзаікаў. І што ж? Лажанулася на зусім простым сказе: «У траве скакалі конікі» перакапыліла на свой лад: «В траве резвились лошади». Дый пасля гэтага канфузу не ўпала ў творчую дэпрэсію — доўга яшчэ працягвала курочыць творы беларускіх аўтараў.

Як сведчаць факты, рускамоўны пераклад «Новай зямлі» Якуба Коласа пакуль яшчэ нікому і блізка не ўдаўся, хоць на працоўкі, здавалася б, ужо даволі ўнушальныя — паэма пабачыла свет ажно ці не ў пяці рускамоўных варыянтах.

Зрэшты, нават «Варшаўскі шлях» А. Твардоўскага ў перакладзе А. Куляшова больш выдае на адну з цудоўных пэм Куляшова, бо свеціцца менавіта творчай аўрай перакладчыка. І ўсяму прычына — моўнае падабенства. А хутчэй — аднаго караня мова, тая самая, старабеларуская, над якой пазбродавалі маскавіты, перакруцішы шмат якія словы на свой баярска-кайсацкі лад.

Вось такая інтэграцыя. І не больш. Сваё сёння трэба чытаць

у роднай мове. Тое ж самае і з суседзямі нашымі — творы расейскіх аўтараў і ўкраінскіх мы няблага разумеем і ў арыгінале.

Друкарскай паперы ў нас нібыта усё яшчэ не стае на творы арыгінальныя — як маладых аўтараў, так і сталых. А бібліятэкі — Нацыянальная ў тым ліку — у самоце: на іх паліцах зусім мала беларускамоўных навінак. Паслухаць завертыкаленых выдаўцоў, то ў іх усё на ўзроўні дазволенага: выдаем тых, на каго гранты маем. Няўжо і сапраўды настаў такі змрочны час, што няхай табе семдзесят гадоў ці восемдзесят, а пакуль жывы, але грантаў не ўмееш выбіваць, дык аніякі дзяржаўны мудрамер і блізка не пацікавіцца — з чым ты, юбіляр, узабраўся на круты перавал: напісалася нешта ці, можа, байдзі біў — вычэкваў, пакуль зноў вернуцца бальшавікі і адназначна заявяць: «Выдаем кнігі тых аўтараў, хто хваліць нас!»

Як мне падаецца, сённяшнія выдаўцы-рэдактары найперш заняты сабою, за свае ўласныя творы пякуцца. Таму пішчом лезуць у дзяржаўныя выдавецтвы і часопісы. І мяне, прызнацца, даймае апошнім часам бадай рэвалюцыйная думка: а няхай бы працавалі рэдактарамі звычайныя філолагі з належнай на тое адукацыяй, а не літаратары ды журналісты сярэдняй рукі. І тады б гэтыя запячурныя прыхвасні на роўні з астатнімі карысталіся б выдавецкімі паслугамі.

У Японіі кожны жыхар атрымае ў год каля дваццаці мастацкіх кніг. Арыгінальных. А ў нас? І дзве-тры не набярэцца.

Становішча незаздроснае. Бацька мой, помню, любіў з мяне пацішацца: «Калі будзеш толькі пісаць, не будзе чаго кусаць». І праўда, каб не памерці з галадухі, трэба з нечага жыць. На жаль, дзяржаўны «кашалёк» з грашымі — не верабей, абы-дзе не лётае і пуста прыгаршыцы папрашае, як правіла, абмінае. Раскашуюць тарбахваты-пасаднікі. Астатнія — хто як выдаецца, бо на дзяржаўны кухан спадзеву мала.

У нас — так! — не Японія, дзе з пісьменнікам заключаюць дамову, і ён, атрымаўшы грашовы задатак, спакойна піша сваю галоўную кнігу.

Мы пакуль, як любіў гаварыць Анатоль Сыс, пралятаем. Яно ж, чым больш творчых групавак, тым гусцейшаму быць курнаму фіміяму падчас нейкіх там дыскусій: свой услаўляе свайго!

Дохлых пацукоў звычайна вешаюць тады на несябраў, калі тья адсутнічаюць, завочы. Даўні прыём, вывераны. Дзве творчыя групкі — найлепшы таму варыянт. А па мне, дык Саюз пісьменнікаў у нас мусіць адзін быць — гэтакія ўмесцістая (канешне ж, Дом літаратараў!) «лазня-духмень», з вабным пахам упрэлай пышпыны, настоенай на бабровым струмяні; з карамазаўскімі бярозавымі венікамі, ёмкімі й

сцёбкімі, якія добра гналі б духоўную нечысць, як з падкаўнер'я пакрыўджаных, так і з-пад замусленых сурдутаў крыўдзіцеляў, а больш дакладней: з «архісведных» і «не вельмі».

Чытачу — усё роўна: яму абы творы добрыя. І не прывазныя, а свае, у роднай мове.

Літаратурныя сланечнікі

Сярод беларускіх літаратараў здавён выразна акрослілася нязвычная, здавалася б, з'ява: першачаткова большасць з іх нейкі час пісалі свае першыя, вядома ж, часцей недасканалыя творы ў расейскай мове. Дасягшы хоць і не надта каб галавакружнай вышыні, — бадай на паўдарозе на інтэрнацыянальны папас, тойсёй раптам паварочваў рашуча назад і аж як не трухам пешкаваў да сваіх, пакінутых, але яшчэ не зарослых чартапалохам культурных гоняў.

Нялёгкі шлях, затое ў нейкай меры сумленны і да ўсяго — павучальны.

Я назваў бы гэтых творчых пакутнікаў так: паварачэнцы, а больш дакладней — літаратурныя сланечнікі, бо галовы іх доўгі час арыентаваліся на чарговы круг сонца-крамля, а чуйна-партыйныя насы заўсёды былі павернутыя ў бок марксісцка-ленінскага ветраве.

На жаль, падобных літаратурных паварачэнцаў стае і сёння.

Праўда, арыенціры апошнім часам памяняліся. Затое амбіцый і прабуўная дападнасць вышэй названых вертухаяў засталіся ўсё тья ж.

Набрыдзь

Наўрад ці ёсць дзе на свеце такі запячурны дзеяч, які змог бы насілкам пазбавіць чалавека роднай мовы, а разам з тым і нацыянальнай культуры ўвогуле, бо ўсё сваё як было спакон веку ў генах нацыі, так і застаецца там быць. І да ўсяго іншага — нашай творчай браціяй ужо нямала цудоўных кніг напісана ў роднай мове, а навукоўцы-этнографы сабралі й выдалі тым часам больш за паўсотню тамоў вуснай народнай творчасці. Сёння ў распараджэнні беларуса — дыхтоўныя энцыклапедыі, поўныя зборы класікаў, тлумачальныя слоўнікі... Трывалы падмурак!

Сапраўды, гены на мову ёсць. І яны нікуды не ўлягучваюцца з жыццёвай спадчыны, вечна жывуць у схронах чалавечай памяці.

Неяк зайшоў да мяне пра кансультавацца аўтар-пачатковец — былы вайсковец у чыне палкоўніка. Сказаў, што яму больш за восемдзесят, але тым не менш узяўся за раманы і абавязкова яго скончыць. «Гадоў шаснаццаць яшчэ пажыву, — запэўніў не столькі мяне, як сябе наваўлены раманист. — Вам застаецца толькі выпраўляць агрэхі з гэтых васьмь крамзоляў, — паклаў на стол машынапіс старонок пад трыста і дадаў: — У чаўне роднай мовы мне аднаму цяжка плыць». Я сказаў, што можна і па-расейску пісаць. Ён — у рожкі: «Дзякуй — і нагаварыўся, і напісаўся! Ды мне як не кожную ноч сніцца адзін і той жа голас — нехта ўсё дапытваецца, што я, значыць, зрабіў для сваёй Беларусі такое, каб мог ганарыцца гэтым?.. Мой верш сам Максім Гарэцкі хваліў. Ён да нас у школу прыязджаў, выступаў. І я, васьмікласнік, працягтаў яму свой верш. Пасля дзесяцігодкі мяне накіраваў ваенкамат у ваеннае вучылішча, у Ленінград. На чэкіста вучыўся. І кожны раз, калі даводзілася пісаць аўтабіяграфію, кадравік прымушаў абавязкова згадаць той факт, што нацдэм Гарэцкі хваліў мой верш».

Гэтак вось, прызнацца, і выйшаў на мяне некалішні ўпагонны чэкіст-прафесіянал.

Працяг на стар. 6 (14) ▶

НАВІНЫ

10 (2)

▶ СЕМІНАР

АЎТАРСКАЕ ПРАВА

У Мінску абмеркавалі праблемы аўтарскага права ў Беларусі і Швецыі. 9 красавіка ў Міжнародным адукацыйным цэнтры імя Ёханаса Рау прайшоў міжнародны семінар «Аўтарскія правы на інтэлектуальную ўласнасць творцаў», арганізаваны Саюзам беларускіх пісьменнікаў, Згуртаваннем беларусаў свету «Бацькаўшчына» і Шведскім саюзам пісьменнікаў.

Фота: НІІ «Літаратура і мастацтва»

Да ўдзелу ў семінары былі запрошаны аўтары публікацый, перакладчыкі, выдаўцы, журналісты, прадстаўнікі Нацыянальнага цэнтру інтэлектуальнай уласнасці, а таксама і іх шведскія калегі.

Падчас сустрэчы прадстаўнік шведскага выдавецкага дома «Lind & Co» Крыстофер Лінд распавёў пра адметнасці кніжнага рынку і выдавецкага сектара ў Швецыі, пра тэма праблемы, з якімі сутыкаецца шведская выдавецкая галіна сёння. Сярод іх: памяншэнне агульнай колькасці прадаваных кніг, зніжэнне ролі выдавецтваў і рост ролі пісьменнікаў у выдавецкім працэсе, значнае павелічэнне колькасці электронных кніг, тэндэнцыя да маніпаляцыі кніжнага рынку з боку буйных выдавецтваў, узмацненне рэгіяналізацыі шведскай кніжнай галіны. У звязку з апошнім адметная дэтал — шведы аддаюць перавагу ў асноўным айчынным літаратурным, па гэтай прычыне ў краіне выходзіць даволі мала перакладаў. Па колькасці перакладаных кніг з беларускай мовы наша краіна сёння займае ў Швецыі шостае месца.

Наступным дакладчыкам са шведскага боку выступіў Турб'ёрн Остром, юрыдычны кансультант Шведскага саюза пісьменнікаў. У сваім дакладзе ён звярнуўся да гісторыі развіцця аўтарскага права ў Еўропе і Швецыі, закрануў асноўныя дакументы, датычныя аўтарскага права, у свеце

і больш падрабязна спыніўся на юрыдычных асаблівасцях абароны творцамі сваіх правоў у Швецыі. Сярод асноўных тэндэнцый развіцця аўтарскага права ў Швецыі былі названыя распрацоўка юрыдычнай базы для рэгулявання аўтарскага права ў галіне электронных кніг, развіццё міжнародных механізмаў абароны правоў творцаў, а таксама барацьба з пірацтвам у Інтэрнэце.

Пасля знаўцы шведскага аўтарскага права слова ўзяў яго беларускі калега — галоўны спецыяліст упраўлення права і міжнародных дамоваў Нацыянальнага цэнтру інтэлектуальнай уласнасці Аляксей Бічурын. У сваёй прамове ён закрануў адметнасць дзеяння беларускага заканадаўства ў галіне аўтарскага права, распавёў пра магчымыя асаблівасці новага закона пра аўтарскае права, прыняцце якога плануецца ў хуткім часе, а таксама неаднаразова падкрэсліў, што палепшыць становішча з аўтарскім правам у Беларусі можна толькі пры зацікаўленасці і актыўным удзеле саміх аўтараў.

Кожны тэматычны выступ семінара суправаджаўся вялікай колькасцю пытанняў як да шведскіх гасцей, так і да прадстаўніка Нацыянальнага цэнтру інтэлектуальнай уласнасці. Удзельнікі семінара цікавілі як асаблівасці шведскай выдавецкай галіны і аўтарскага права, так і айчыныя рэаліі.

Прэсавая служба СБП

▶ ПЕРШЫНСТВО

ПАД ЭГІДАЙ МУЗЫ ШАХМАТ КАІСЫ

У Мінску адбылося традыцыйнае, ужо пятае першынство Саюза беларускіх пісьменнікаў па шахматах. Чэмпіёнам са стопрацэнтным вынікам стаў Васіль Жуковіч.

Васіль Аляксеевіч усе гады выступае галоўным ініцыятарам і арганізатарам гэтых цікавых спаборніцтваў, пастаянна займае прызывальны месца, але чэмпіёнскага тытулу дагэтуль не заваёваў — відаць, арганізатарскія справы крыху перашкаджалі засяродзіць

ца на гульні. Тым больш заканамерны сёлетні поспех. Дарэчы, Васіль Жуковіч рэгулярна выступае ў шахматных турнірах, што ладзяцца ў сталічным Палацы шахмат, а ў газетах і часопісах нярэдка з'яўляюцца не толькі яго новыя вершы, але і шахматныя задачы і эцюды...

«Серабро» сёлетняга першынства — у прэзіра Івана Клімянкова, мінулагодняга пераможцы (а не так даўно ў «Маладосці» выйшла апавесць І. Клімянкова «Паядынак» з «шахматным» сюжэтам).

Вадзім Жылко

▶ САЮЗ

ГЕНЕРАЛЬНАЯ АСАМБЛЕЯ БАЛТЫЙСКИХ ПІСЬМЕННИКАЎ

1–2 красавіка ў горадзе Візбю на шведскім востраве Готланд прайшла штогадовая Генеральная асамблея Савета балтыйскіх пісьменнікаў, удзел у якой узяў і Саюз беларускіх пісьменнікаў.

Падчас двухдзённых сустрэчаў, якія аб'ядналі прадстаўнікоў 14 пісьменніцкіх і перакладчыцкіх арганізацый з 10 краінаў Еўропы, што гістарычна і геаграфічна належаць да Балтыйскага рэгіёну, абмяркоўваліся шматлікія пытанні, датычныя як сучаснага стану нацыянальных пісьменніцкіх арганізацый, так і літаратурнага працэсу наогул.

Пасля зацвярджэння праграмы асамблеі Старшыня Савета Яніна Арлоў (Швецыя) распавяла пра тое, якія накірункі дзейнасці падтрымліваў Савет гэтай асамблеі апошняга года. Найперш гэта шматлікія літаратурныя мерапрыемствы, праведзеныя пры садзеянні Савета.

Яніна Арлоў падкрэсліла, што «беларускае пытанне» не губляе сваёй актуальнасці. Падтрымка няўрадавых культурных ініцыятыў, кантакты з беларускімі дзеячамі літаратуры і мастацтва, спрыянне культурнаму абмену застаюцца адным з важных кірункаў дзейнасці Савета.

Быў названы і новы літаратурны праект «Picture this!», які пройдзе ў чэрвені ў фінскім горадзе Турку. Узяць у ім удзел запрошаныя і беларускія творцы.

Яшчэ адным важным пытаннем, прынятым падчас Генеральнай асамблеі, было ўключэнне ў шэрагі Савета Саюза грузінскіх пісьменнікаў. Пасля ажыўленай дыскусіі з перавагай у дзве трэці галасоў сяброўства гэтай арганізацыі ў шэрагах Савета балтыйскіх пісьменнікаў было зацверджанае.

Падчас Генеральнай асамблеі адбылася прэзентацыя шэрагу літаратурных праектаў, у якім актыўны ўдзел бяра Савет балтыйскіх пісьменнікаў. Петэр Курман, прадстаўнік Саюза шведскіх пісьменнікаў, распавёў пра ініцыятыву правесці пісьменніцкі круіз, які аб'яднае пісьменнікаў са Швецыі, Фінляндыі, Нямеччыны, Турцыі, Даніі, Ірана ды іншых краінаў. Па задуме арганізатараў, карабель выйдзе з порта ў Стамбуле з прыпынкамі ў Хайфе, Бейруце, Александрыі, Родасе і іншых гарадах, а на яго борце абудуцца шматлікія літаратурныя чытанні, абмеркаванні і сімпозіумы. Сваёй мэтай арганізатары мерапрыемства бачаць наладжванне дыялогу ў сучасным канфліктным свеце і ўсталяванне асаблівых кантактаў паміж удзельнікамі круіза.

Нямецкі паэт Клаус-Юрген Лідткэ прэзентаваў Віртуальную

балтыйскую бібліятэку, усе творы якой тым ці іншым чынам прысвечаны Балтыйскаму мору, краінам, якія знаходзяцца на яго берагах і іх жыхарам. На дадзены момант на сайце прадстаўленыя творы на 11 мовах Балтыйскага рэгіёна і яшчэ двух «небалтыйскіх» мовах: ангельскай і лацінскай. Варта адзначыць, што кожны тэкст у бібліятэцы мусіць быць перакладзены на ўсе «балтыйскія» мовы. На жаль, беларуская літаратура пакуль не прадстаўлена ў бібліятэцы.

Прадстаўнікі пісьменніцкіх арганізацый Савета балтыйскіх пісьменнікаў распавядалі пра дзейнасць сваіх аб'яднанняў за год. Пра здзейсненае Саюзам беларускіх пісьменнікаў, яго праблемы і поспехі сваім калегам расказала Юлія Цімафеева, прэсавы сакратар арганізацыі.

На сёлетняй Генеральнай асамблеі адбыліся выбары кіраўніцтва Савета. На месца старшыні арганізацыі была перабраная Яніна Арлоў. Прадстаўніца Саюза беларускіх пісьменнікаў стала намеснікам аўдытара Савета балтыйскіх пісьменнікаў.

У перапынках паміж афіцыйнымі пунктамі праграмы шматнацыянальная пісьменніцкая грамада дзялілася навінамі жыцця сваіх арганізацый, абмяркоўвала магчымыя праекты супрацоўніцтва, абменьвалася досведам.

▶ ПАЛІЦА

ЗБОР ТВОРАЎ АДАМА БАБАРЭКІ

Адам Бабарэка. Збор твораў у двух тамах: Том 1. Літаратурна-крытычныя працы — Вільня: Інстытут беларусістыкі, 2011. — 939 с., іл. Том 2. Проза, паэзія, філзафія, публіцыстыка, запісныя кніжкі, дзёньнікі, лісты. — Вільня: Інстытут беларусістыкі, 2011. — 726 с., іл.

Выйшла ў свет літаратурная спадчына Адама Бабарэкі — два тама ўвабралі ў сябе больш за 1600 старонак літаратурна-навуковых, мастацкіх тэкстаў, ліставанне. У першы том увайшлі літаратурна-крытычныя працы. Большасць з іх публікуецца ўпершыню. Гэта дзясяткі крытычных і літаратурна-навуковых артыкулаў, працы, прысвечаныя творчасці Язэпа Пушчы, у тым ліку манаграфія «Супроць ветру». Другі том склалі проза, паэзія, філзафія, публіцыстыка, запісныя кніжкі, дзёньнікі, лісты.

Адам Бабарэка (1899-1938) — адзін з арганізатараў літаратурных аб'яднанняў «Маладняк» і «Узвышша». У 1930-м арыштаваны па справе Саюза вызвалення Беларусі. Асуджаны да 5 гадоў высылкі. Пасля тэрмін быў працягнуты яшчэ на 2 гады. У 1937 паўторна арыштаваны. Памёр у лагерах. У Маскве жыве яго дачка Алёся — адзіны прама нашчадак крытыка.

Пры жыцці ў Адама Бабарэкі выйшла толькі адна кніга — зборнік апавяданняў. Выдаваць яго пасля першага арышту ў 1930 годзе было немагчыма. У канцы 1950-х Бабарэку рэабілітавалі, але яго працоўкі так і заставаліся незапатрабаванымі.

Адзін з укладальнікаў і рэдактар двухтомніка Віктар Жыбуль адзначае, што яшчэ ў 1926 годзе мелася выйсці кніга крытыкі. Але ў гэты час адбыўся раскол «Маладняка», і частка літаратараў, у тым ліку і Бабарэка, стварылі аб'яднанне «Узвышша». І кніга, якая рыхтавалася «Маладняком», выйці не магла ўжо з ідэйных меркаванняў.

«Цягам 1920-х ствараліся штучныя ўмовы, каб кніжка ў Бабарэкі не

выходзіла. Падразалі фінансаванне... Не любілі Адама канкурэнты, прадстаўнікі варожых «Узвышшу» суполак. І так атрымлівалася, што гэтыя людзі займалі пэўныя пасады. Да прыкладу, Цішка Гартны, найбольш актыўны апанент «Узвышша», — прызнаецца Віктар Жыбуль.

У канцы 1960-х, да 70-годдзя Адама Бабарэкі, меркавалася выдаць том выбранага. Але далей размовы справа не пайшлі. Толькі ў 1999 годзе асобным выданнем выйшлі лісты з турмы і высылкі Адама Бабарэкі да сям'і. Выдаў іх Мікалай Ількевіч.

В. Жыбуль сярод прычын, па якіх спадчына не выдавалася, называе і тое, што пра архіў крытыка, які знаходзіўся да нашых дзён у яго сям'і, мала хто ведаў. Ды і сямейнікі толькі адзінаковым даследчыкам дазвалялі зазірнуць у яго.

Нялёгка было ўратаваць той архіў.

Калі ў высылцы Адама Бабарэку прыйшлі арыштоўваць другі раз, яго жонка Ганна паклала спаць дачку Алёсю на канапу, у якой захоўвалася частка рукапісаў мужа. Энкавэдзісты тады канфіскавалі лісты, рукапісы Бабарэкі, архіў «Узвышша». Але не сталі будзіць дзяўчынку. І частку ўдалося захаваць.

У Беларусь архіў быў перавезены ў канцы 1990-х — пачатку 2000-х. І цяпер ён захоўваецца ў Беларускім дзяржаўным архіве-музеі літаратуры і мастацтва.

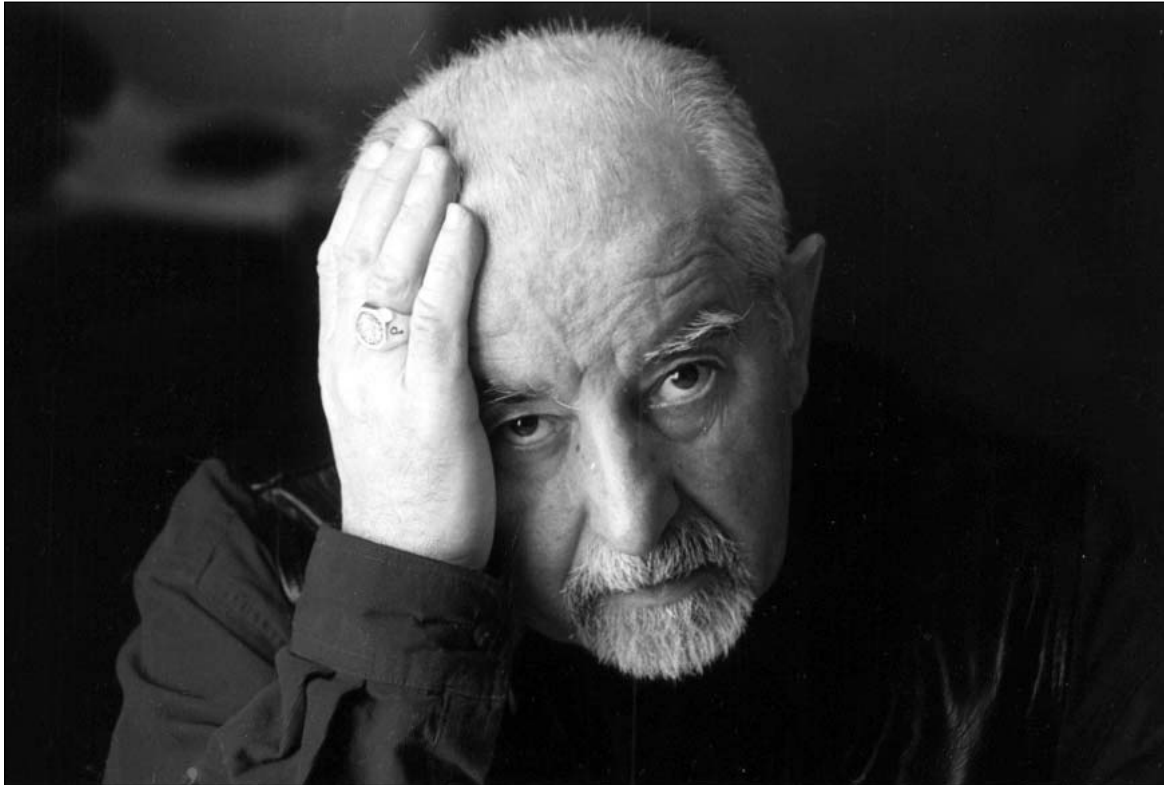
Паводле www.nn.by

11 (3)

ПАЭЗІЯ

▶ ВЕРШЫ

ВАГА СЛОВА

Фота С. Шырмана

Рыгор БАРАДУЛІН

Багата
Ў мінулым стагоддзі было —
Падлётак сподзеў,
Бацька і маці.
Ды выпала
Застудзіцца гармаце,
І ўсё
З аблачынкай дыму сплыло...

Дзверы павешалі,
І яны
Мусяць рукаца
З усімі...

Убачыць сваю спіну
Хацелася б валуну...

Гарыцца
Нецярпліваму агню
Сагрэць
Абражаныя сюжэяй
Долы...

У люстэрка гляджу
І прывыкаю да шаржэ.
Не паленаваўся шаржыст...

Як ні напінаецца
Струна,
Не расчуліцца ніяк
Труна...

Смерць бачыць подыхам.
І ад позірку ейнага
Не схавалася нікуды...

Раніца
Раіцца з жаўруком,
Даверыць ад радасці
Ключ каму.
Вожык маладуу душу
Абараняе калючкамі...

З панядзелкам пабрацца
Хацела б субота,
Але нядзеля раўнівая...

Канкрэтна

Доўга клялі,
І калі вага
Слова
Сябе адчула,
Сыру санлівага,
Хлебу драмлівага,
Трасцы далі —
І яна заснула...

Хто?

Вываўшыся з цямніцы,
Нецярпіцца
Крыўды забыцца
Нявольніцы навальніцы.
А ёй загадана
Ліцца і ліцца,
Пакуль
Не дазволена будзе спыніцца.
А хто той дазвол дае,
Як запытацца ў яе?..

Вярнуўся

На аглухлы шыферны дах
Наплявае западзісты мох.
Светла самоціцца
Сад соннарукі.
Вецер імёны зорак
Вучыцца вымаўляць на складах.
З атавы ўспамінаў
Пірамідзіцца светлы стог.
Хусцінка пулятая
У маладзіцы скрухі.
Як некалі ў мамы...

Нічога не забудзе забыццё,
Аднойчы ўзяўшы да сябе былое.
Туман схавала адкрыццё ў лісцё,
Апалае, пачулае імглою.
Ляшчына далюляе ў цішыні
Арэхі над суцішанай зямлёю.
Чакаць не стомяцца ніколі дні,
Калі дазволюць дрэву карані
Адчуць нябёсы голай галавою...

Як храм...

Пэат будзе сам сябе, як храм
Ці як пахленую халабуду.
У храме весялей адбыцца цуду,
У халабудзе вылежыцца хлам.

На твары неба бліскавічны шрам
Занье, адчуваючы астуду.
Набожна ўкленчыўшы эцюду цуду,
Пэат будзе сам сябе, як храм.

А храм служыцьме долам
і гарам,
Звон давярацьме гуду й перагуду.
У халабудзе кут адвёўшы цуду,
Пэат будзе сам сябе, як храм...

Лёс
Поўны воз табе вязе.
Яшчэ бяда
Не горбіць плечы.
І маладому па назе
З жыццём навывперадкі бегчы.

Скупую торбачку нясе
Твая здарожаная доля.
І пачынаеш пакрысе
Ступаць абачліва,
Паволі.

Жыццё ідзе,
А ты за ім
Плячешся
Уначэлым ценем.

Ты на зямлі,
Як ціхі дым,
Сплываецьмеш
Са сваім найменнем...

Прыйшла аднойчы,
Каб пайсьці,
Журбу пакінуўшы са мною.
У сэрцы ўсё
Як і ў жыцці —
Мана змяняецца манюю.

Сны недаснёныя ў ману.
Іх ані ўзважыць,
Ані змерыць.
Сябе ашукваюць яны.
А сэрца верыць...

І заўтра, і сёння,
І ўвесь свой век
У самога сябе ў палому
Жыве чалавек.

Спачатку вядома
Малому,
Як уцячы з палону.

Дарослы розум
Больш давярае
Крозам.

Пасля
Ўжо зямля
Падказвае выйсьце.

Як і заўсёды...
Як і калісьці...

Пачынае часцей...

Думацца пачынае часцей
Пра той,
У якім мушу атайбавацца,
Свет,
Дзе спачне ўжо зямная праца.
Вярнуся я з гэтага,
Як з гасцей.

Ці там чакаюць мяне свае,
Якіх застаць мне не давалося,
Ці там наліваецца жалем
калоссе
І птушка памяці гнёзды ўе?

Ці там гэты кут,
Дзе няма пакут,
Дзе не прыручана воля
цярпеннем?

Да зоркі лёсу
Пазычаным ценем
Прывязаны
Я пасуся тут...

Хмараў горы
Цягнуцца караванам.
Змоўк звон.
Адпачывае званіца.
Хворы,
З горлам перабінтаваным,
Сон
Ніяк не можа дасніцца...

Раўнівы час,
Напэўна, сам старэе,
Бо люта старыць
Нашых дарагіх.
Надзея ў шлюбным вэлюме
Ўдавец.
Адно ўспамін,
Як малады жаніх.

І смех, і жах,
Як на нажах.
Смех хоча
Не паддацца жаху.
Высока
Смелакрылы птах.
Са смехам
Жах вядзе
На плаху...

На далонях лістоў
Лініі лёсу дубровы:
Ці выгарбіць спіны мастоў,
Ці пойдзе на дымныя дровы.
Ці ляжа труной на купе,
Ці чула затуліць завею.

Варожыць час.
А дуброва расце.
Штогод
Голас ейны гусце...

Па дарозе назад

Раніца сонная.
Лес сівабровы.
Заспяганая памяць шашы.
Грэюцца,
Выкрасаючы іскры, падковы.
Палазы рыпльця
Па маёй душы.

Конь маленства маё
Вязе на санях.

У хрумсткага сена
Устрывожаны пах...

Перш чым ступіць на ганак,
Аб трыпутнік ступакі выцірае
І галінкай яблыні
Грукаецца ў шыбіну
Чэрвень,
Усё яшчэ поўны веры,
Што гаспадыня
Адчыніць дзверы...

Да нельга прывыкае
Льга.
Бясконцай хоча стаць
Чарга.
Пльвуць сны смагі
Да Вады.
А час бяжыць куды
Худы і малады?

Змрок шукае
Апошні схоў.
Раніца
Свой голас гукае.
І чуваць,
Як з заспаных лістоў
Учарашні дождж
Уцякае...

Радзее змрок.
Цвярдзее крок.
Застыў курок.
Штыхамі
Сняць сябе сцізорыкі.
Позіркамі зоркі
Пераміргваюцца.
Маладзік
Язык высоўвае.
Перамір'е.
Часовае...

Стог

Вечнасць
З памклівых гадоў
Звярышыла стог —
Годзе!
Яшчэ стагоддзе...

Пытанне

А калі былі
Ксьціны ў ісьціны?..

І страх не адкажа,
Чым пахне смерць...

З мінулага

І як ні звярэлі,
Як глоткі не дралі,
Але самагонку
Ў калгас не загналі...

Лагічна

Усё жыццё,
Пакуль не злёг,
Ён працаваў на некралог...

Спрадвеку

Рухае жыццё спрадвеку
Спрэчка.
Пакаленні
Замынае час няспынна.
Бацька і дачка —
Як млын і рэчка.
Дзед і ўнучка —
Як дзядоўнік і шытшына...

Жыццё — надзея.
Смерць — падзея.
Чаканне — уздых...

ПУБЛІЦЫСТЫКА

12 (4)

▶ ДУМКА

ЭПОХА «ЯКБЫІЗМА»

Алесь ГІБОК-ГІБКОЎСКІ

Новая эпоха нашай гісторыі прынесла з сабой не толькі новыя палітычныя і эканамічныя варункі, нязвыклыя, а то і экстрэмальныя, але пачала імкліва фарміраваць і новы культуралагічны кантэкст. Відавочна што сёння мы знаходзімся ў самым эпіцэнтры ягонага стварэння. А найперш гэта датычыць нашага моўнага асяродку, з ягонай суровай білінгвістычнай дадзенасцю. Але адсочваючы эвалюцыйныя працэсы ў станаўленні мовы і больш-менш выстаўляючы абарону на шляху галоўных вонкавых удараў, мы часам не зважаем на дробязі, якія, бы каведны вірус, разбураюць знутры.

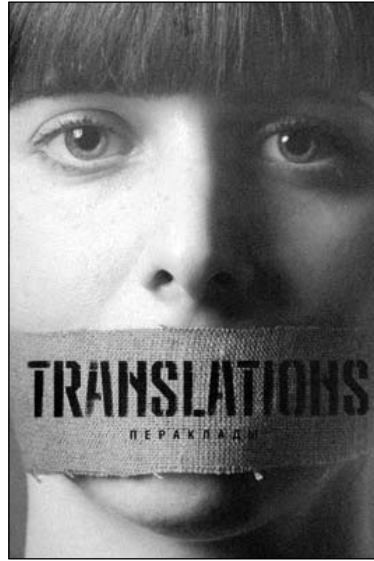
Размова ідзе пра адзін, на першы погляд, банальны і даволі бяскрыўдны выраз, які, на маю думку, сёння стаў ледзь што не своеасаблівым сімвалам нашай эпохі.

Бар'ер беларусаў

Маецца на ўвазе словазлучэнне-паразіт «як бы», якое сёння стала вельмі папулярным на постсавецкай прастору, у тым ліку і ў Беларусі. Згадваюцца шматлікія тэле- і радыё інтэрв'ю з рознай зорнай (дакладней, гламурнай) публікай, дзе гэтае «як бы» ўладна вядзе рэй сярод іншых часцінаў мовы. Ды і дзясяткі знаёмых сёння ёсць яго вялікімі прыхільнікамі.

Сэнс «як бы» — дамінуючая пазіцыя няўпэўненасці і няпэўнасці — маўляў, я не магу нічога ні сцвярджаць, ні адмаўляць дакладна.. Трываласць і невынішчальнасць яго проста здзіўляюць. «Як бы» (па-расійску — «как бы») — сёння безумоўны лідэр сярод іншых слоў, словазлучэнняў і выразаў-паразітаў самага рознага кшталту, якіх на тэрыторыі былога СССР не бракуе. (Адно, да прыкладу, «на самом деле» чаго каштуе!)

Трэба адзначыць адразу, што ў нашага беларускамоўнага люду такіх слоўцаў значна менш, чым у рускамоўнага. Як менш і ўсялякага іншага слоўнага смецця і бруду. Відаць, яшчэ працуе нейкі імунны бар'ер ад такой хваробы. Прыкладаў таму шмат. Неаднойчы ад беларускамоўных сяброў даводзілася чуць, што калі карціць яго след мацюкнуцца, то на роднай мове гэта проста не атрымліваецца. Даводзіцца тэрмінава «пераключыць рубільнік» на «великий и могучий». Хутчэй за ўсё ў межах нашай мовы для брутальнай лаянкі-мацярышчыны нават няма свайго арганічнага месца. Ну а тое, што многія

носьбіты роднай мовы сёння выкарыстоўваюць «для разрадкі» — тавар відавочна экспартны. Ды нават да банальнай грубасці наша мова не вельмі прыдатная. Ну не кладзецца такая экспрэсія на нашыя мяккія, дабразычлівыя слоўцы!

А што ёсць насамрэч згаданыя мацярышчына, лаянка, грубасць, злосць? Па меркаванні расійскага філосафа В.Рознава гэта адны з самых выразных праяваў інфернальнага ў чалавеку, бо менавіта слова часцей за ўсё папярэдняе нашым учынкам. Словам, наш моўны імунны бар'ер найперш блакіруе інфернальнае, а значыць, на фоне іншых нашая мова заўсёды была адметнай сваёй моцнай жыццядайнай і стваральнай энергетыкай — адным з самых вялікіх багаццяў, што перадаліся нам у спадчыну.

Лекаванне словам

У гэтым звязку згадаўся колішні аповед майго бацькі пра маю бабулю Кацярыну, якую мне Бог не даў пабачыць — яна зыйшла з жыцця за некалькі месяцаў да майго нараджэння. (Цяжка, дарэчы, вымераць тыя страты, якія мы нясе́м, размінаючыся ў лёсе са сваімі крэйнымі бабулямі і дзядулямі, не атрымліваючы потым вельмі важкую ў непарыўным жыццёвым кругавароце-эстафеце іх спадчынную любоў.) Дык вось на яе пахаванне сабралася ўся навакольная акруга. За што ж была такая пашана звычайнай вясковай бабулі?

Рэч у тым, што бабуля Кацярына лекавала мясцовы люд ад многіх балаячак пры дапамозе розных настояў з зёлак, якія сама збірала і гатавала, але найперш словам. Як згадваў бацька, у бабулі быў ціхі, прывязны і мяккі голас, якім людзі проста заслухоўваліся. Мой дзядуля Фёдар — чалавек грэнадзёрскага росту, грубаваты і нестрыманы — імгненна ніякавеў перад гэтай маленькай расточкам і заўсёды спакойнай жанчынай. Ды і не толькі ён! Бабуля магла ў момант «прыгтармазіць» самых скандальных землякоў. Яна ўмела супакойваць людзей, падтрымліваць у цяжкія хвіліны — была гэткай невялічкім сонейкам для іх, за што і любіла яе ўся акруга.

Думаю, што галоўны сакрэт лекавання маёй бабулі заключаўся якраз у жыццядайнай энергетыцы яе слова. Зразумела, нашага,

беларускага, з унікальнейшым, па сведчанні бацькі і радні, лексічным і сінтаксічным запасам, напоўненым спакоўнай мудрасцю і духоўнасцю.

Хіба магла такая вось мова быць «нераспрацаванай» ці «штучнай» — «створанай кучкай пісьменнікаў», як пачуў я неяк на адной з духоўных вечарын. Давялося выступіць і абараняць сваё, і ўжо пасля першых сваіх словаў я адчуў дружную падтрымку залы, запоўненай праваслаўнымі беларусамі. Веравызнанне зусім не зрабіла іх людзьмі без роду-племіні. Пасля вечарыны ўвесь антыбеларускі імпат чалавека (пісьменніка-гісторыка, як ён сябе прэзентаваў), што бэсціў нашу мову, неяк адразу скукожыўся. Чалавек ён аказаўся неблагі, проста без стрыжня ў душы. Я нездарма спыняюся на ім, бо такі тып беларуса, ці дакладней, тутэйшага (які ж усё-такі быў маштаб таленту ў нашага Купалы!), мае самае непасрэднае дачыненне да тэмы гэтага артыкула.

Што да маёй бабулі Кацярыны (Царства ёй Нябеснае!), то вельмі спадзяюся, што стваральная энергетыка і душа яе мовы перадалася нам — яе нашчадкам.

У звязцы з Антысістэмай

Па вялікім рахунку, «як бы» сёння сімвалізуе сабой ні больш ні менш як духоўны лад жыцця, своеасабліваю філасофію пэўнай часткі соцыуму. Назавем яе ўмоўна «якбыізмам». Сэнс «як бы» напавярхні — няўзнак сціраецца мяжа паміж выказваннем і рэальнасцю, выяўляецца няўпэўненасць, а галоўнае, нявызначанасць і няпэўнасць меркавання.

Пачынаецца з прасцейшага: «Як бы зраблю гэта...» ці «Як бы прыйду заўтра...». Тут яшчэ функцыянальная няпэўнасць, эмацыйны тып характара — сёння залезна ад настрою я зраблю так, а заўтра захачу інакш... Але ўжо выразна дэкларуецца невысокі ўзровень адказнасці за ўсё свае ўчынкі.

А далей — па нарастаючай: «Як бы любіла...» — гэта ўжо мадэль адноснаў да людзей, характарызуе пэўныя душэўныя якасці. Пазіцыя для карыстальніка зручная, бо дазваляе размываць адказнасць за блізкіх.

Ну і кульмінацыя: «Як бы жыў...». Носьбіт гэтай пазіцыі нібы дэкларуе: «Што вы ад мяне хочаце, чаго прычэпіліся? Я ж не тут і не там?». Нешта знаёмае? Так, гэта тыповая свядомасць класічнага постмадэрна. Гэткае балансаванне на мяжы цемры і святла, несвядомага і розуму. Вынік часта прадказальны: губляецца шчыльны кантакт з жыццём і чалавек становіцца спажаўчэй Антысістэмы — сілы супрацьлеглай Жыццю.

Экспансія «як бы» характарызуе, дарэчы, і драматычную расколіну нашых беларускіх эліт і расколіну ў душах многіх людзей. Да прыкладу, ёсць іх відавочнае памкненне многіх да веры — пра што сведчаць у выхадныя дні паўночкія рэлігійныя храмы. З іншага — ліхаманкавая прага як

мага хутчэй прыхапіць, пасмакаваць усе матэрыяльныя радасці жыцця. І г.д., і т.п.

Прастора для згаданага «як бы» неабмежаваная — многія ў нас «як бы» веруючыя ці «як бы» атэісты, «як бы» праведныя ці «як бы» грэшныя, «як бы» ў шлюбе ці «як бы» самотныя, «як бы» беларусы, «як бы» рускія і г.д. Такіх прыкладаў безліч. А ў выніку і насамрэч людзі «як бы» жывуць на гэтым свеце, што рана ці позна прыводзіць і да канкрэтнага духоўнага выбару.

Фігура ўмаўчання

І ўсё ж чаму нават трывалыя імунныя бар'еры нашай мовы не сталіся перашкодай для гэтага «як бы»? Чаму яно так укаранілася, прычым, заўважым, больш глыбока, чым у мове расійскай. Чаму знакавая ахоўная сістэма, якая вякамі беспамылкова аналізуе па прынцыпе «свой — чужы», не спрадзвала, спакойна прыняўшы гэты небяспечны вірус за «свайго»?

Адказ зноў жа ў нашай традыцыйнай ментальнасці. Відавочна, што ў нашай мове адбіліся найбольш яркія нацыянальныя рысы беларусаў (спагадлівасць, цярдзімасць і, канечне ж, памяркоўнасць). І тая ж, славуця прымаўка «Сем разоў адмер — адзін раз адрэж» — для беларуса, мякка кажучы, ніколі не была канчатковым імператывам. Лёс, якім выпрабавваючы яго на трываласць, навуцы ў адмяраць са значна большым запасам. Тым выжыў, адмяраючы шматкроць, нават у дробязях выяўляючы асцярожнасць і педантызм. Ну а калі смяротная небяспека набліжалася, то ў ход ішоў яшчэ адзін ключавы імператыв: «Хавайся ў бульбу!».

Колькі ж разоў у гісторыі было разрабавана і вынішчана ўсё нажытое дзядзямі-прадзедамі, колькі дзяленняў былі абезгалоўленыя і абяскроўленыя амаль дашчэнт! Але атрымаўшы чарговы ўдар, ізноў знаходзілі ў сабе сілы пачаць усё спачатку. Прычым не толькі выжывалі фізічна, але і (вялікае дзіва!) маглі пасля такога яшчэ нешта захаваць і зберагчы ў духоўным плане і перадаць нашчадкам. Мала хто з народаў у гісторыі можа «пахваліцца» такой ёмкай гістарычнай «калекцыяй» катаклізмаў, зладжаных чалавечымі рукамі. Зрэшты, і такой воль — як мы — жывучасцю.

Як вынік, узважаючы шматкроць кожны свой будучы крок, беларусы-ліцвіны прывыкалі да пэўнага, скажам так, жыццёвага стылю. У сітуацыях выбару дамінуючай стала заўсёдная няўпэўненасць і няпэўнасць. І ў многіх выпадках, дзе была апэратывна патрэбная канкрэтная ацэнка, беларус звычайна імкнуўся яе пазбегнуць. Таму і выходзіла, што часта ён нешта «як бы» рабіў, а часам і «як бы» жыў, каб толькі, не дай Бог, не парушыць крохкі, але ўсё ж — «статус кво». І калі «як бы» і не выкарыстоўвалася раней нашымі продкамі дэ-юре, то дэ-факта дамінавала даўно. А значыць, многія стагоддзі, хоць і

ў якасці фігуры ўмаўчання, было своеасаблівым сімвалам ментальнасці. Гэта і падмеціў Янка Купала напачатку XX стагоддзя, вывеўшы ў сваіх «Тутэйшых» менавіта ж сапраўднага «якбыіста». Разлад у душах пачынаўся з няўпэўненасці ў самых банальных сітуацыях, а потым прыводзіў і да размывання паняцця добра і зла. «Пасіўнасць, зміранасць і абякаваць поўнасцю падпарадкавалі сабе натуру тутэйшага», — пісаў напрыканцы 80-х гадоў мінулага стагоддзя даследчык В. Каваленка. Але Янка Купала, які глыбока адчуваў нашу нацыянальную драму, хоць і высмейваў пазіцыю такога тыпу людзей, схільных да здрады свайму, спакоўнаму, разам з тым быў моцна заклапочаны іх лёсам. Бо прадчуваў, што іх на нашай зямлі шмат і што драма «тутэйшасці» будзе актуальная і для будучых пакаленняў.

У барацьбе з ліхам

Такім чынам, «якбыізм» сёння — рэч даволі рэальная ў нашым асяродку. «Як бы» сёння — гэта ўжо не лінгвістычная з'ява, а своеасаблівы сімвал нашай эпохі. Эпохі адметнай тым, што зноў не на жарт разгарэлася жорсткае барацьба Жыцця з Антысістэмай, якая сёння, атрымаўшы каласальныя тэхналагічныя інфармацыйныя магчымасці (самую небяспечную і ўсюдысную зброю), усё больш выразна дае пра сябе знаць, у тым ліку і ў нашай краіне. Яе прывыў ў нас не толькі ў страшным Чарнобылі, трагічных «Нямізе» і «Кастрычніцкай», але і ў нашых душах. Згаданы «якбыізм» няўхільна расхістае іх трываласць, паціху выводзячы на ўзровень свядомасці «постмадэрна» ўсю нацыю. І якім бы чынам гэты «якбыізм» сябе сам не пазіцыянаваў (калі ўвогуле пра яго можна так казаць!), такая справа сёння на руку Антысістэме.

Нашыя пастаянныя нявызначанасць, няпэўнасць і, як вынік, неразборлівасць, прымушаюць, паўторым, пастаянна балансаваць на мяжы добра і зла. Зручная, на першы погляд, пазіцыя — смяротная небяспечная! Бо ўсё тое, што садзейнічае парушэнню ладу ў душы асобнага чалавека, у выніку ўплывае і на гарманічнасць і цэльнасць грамадства, энтасы, дзяржавы. А значыць, аб'ектыўна спрыяе сілам зла і вядзе да прорыву.

І насамрэч адсутнасць духоўнай, маральнай пэўнасці рана ці позна можа прывесці да адмаўлення ад адказнасці і за свой род-племя, і за ягоныя сукупныя духоўныя каштоўнасці. І гэта здараецца найперш праз наш персанальны духоўны выбар, а не як вынік уздзеяння славутага «калектыўнага безсвядомага» — чыста прыроднай статкавай мадэлі ўзаемадачыненняў. Носьбіты «якбыізму», канцэнтруючыся ў соцыуме, паступова ствараюць крытычную масу, якая можа радыкальна (не так як сёння!) памяншаць вектар духоўнага развіцця. Таму вельмі ж сёння важна памятаць, што кожнае слова, сказанае намі, нават самае непрыкметнае — хоць і не верабей, але рэч таксама матэрыяльная. За якую абавязкова калісьці будзем адказваць.

Зрэшты, амаль усе гэта ведаюць, але упэўненыя, што адказваць будзе не ён, а нехта іншы...

13 (5)

ПАЭЗІЯ

▶ ВЕРШЫ

НОВАЯ ВЯСНА

Васіль ЗУЁНАК

*Да жанчын ці пераспелых дзеў
Гэтак сівізна ідзе імгліста.*

Тыцыян Табідзе

Малітва не-грузіна

*Такое гісторыі міражы
Не змыюць — навечна паўсталі
Двух геніяў Грузіі два крыжы
Ў дэубоі: Табідзе і Сталін.**Адзін — паэт, другі — яго кат.
Малітва мая — пра другога:
Няўжо грузін грузіну не брат?! —
Малю перад Грузіяй Бога:**— Я літасць тваю з разуменнем прыму,
Але, як Суд Страшны прыйдзе,
Усім даруй — не даруй яму:
За смерць Тыцыяна Табідзе.*

*У бярозы крона неўспадзеў
Пасмы апусціла жаўталіста.**Трапяткі і горасны спалох
На душу асенне апарадае...
А бярозу, знаць, ратуе Бог:
Тых трывог яна зусім не знае.**Бачыць яна новую вясну,
А таму й глядзіцца так прыгожа,
Што сваю — пры людзях — жаўцізну
Не хавае... Ці схаваць не можа?..*

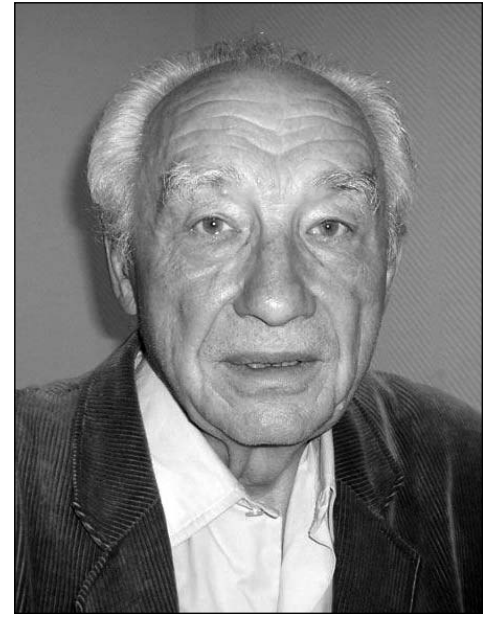
На восень...

*Ідзе паціху раніца,
І вёска не галёкае, —
Як быццам азіраюцца
На лета недалёкае.**А лета — як схавалася:
Цікуе з ночы-ракаўкі,
Лісцём паабсыпалася
Ад ног да самай макаўкі.**Чарнее мякка зябліва,
Пасевы сніць вясенняй.
Туман каханкам зваблівым
Муку на чмур прасейвае.**Праз поле, як па компасе,
Вядуць сляды ласіныя
Туды, дзе над стаўком асеў
П'янкі настой асінавы...*

Доля

*Бяроза ў лесе, васілёк у полі
Хрышчоным аднолькаваю доляй:
Завуць то пустазеллем іх, то смеццем,
А любяць, як любіць магчыма ў свеце.*

Голас

*Жнейкі маладыя,
снаны залатыя, —
Дзе ты, полеяка, дзе ты?
Толькі ў памяці
жніўная песня
занье, —
Нібы з іншай планеты...**Ці сярпы пагублялі,
ці натомлена абначавалі? —
Адгукніцеся, жнеі! —
— Развагі песню з полем,
як з Начаю хвалю,
Эпох сухавеі...*

Побач вечно...

*Побач вечно: вясна — голас клятвы святой,
І зіма — як здрады дыханне.
І шчаслівых не шмат на дарозе той:
Для расстанняў даецца каханне.**І вяртацца туды лёсам суджана ў снах —
Толькі сны паўтараюцца зноўку,
Застаюцца каханья там, як вясна,
Для жыцця — прыходзяць сяброўкі.*

▶ ВОДГУК

ЖЫЦЦЁ І НАДЗЕЯ

Васіль ЗУЁНАК

Гэтыя словы не раз падступаліся да нашай гамонкі — мяне, чытача, і новай паэтычнай кнігі Сяргея Законнікава «Шалёная Куля»: жыццё і надзея. Я паўтараў іх і адчуваў, што зноў і зноў вяртаюся да тых юнацкіх радкоў паэта — «Пакуль жыве мая бяроза», — радкоў зарукі, радкоў надзеі:

*Жыві, бяроза!..
Светлым болем,
Шчаслівай радасцю звіні!..
На гэтым свеце нас з табюю
Адны
трымаюць карані!..
Радкі асабліва шчымыя для мяне апошнія два-тры гады. Бо і ў мяне ёсць бяроза, але над ёю злым насланнем завіс гнеў суседа: перашкаджае яму і кронаю, і каранямі сваімі... Дык вось і клікаў я ў хаўруснікі Сяргея Законнікава: «Жыві, бяроза!»*

Жыві, — бо ты ўжо не проста дрэва, ты ўжо сімвал жыцця. Ты — само жыццё. І цуд гэты зрабіла паэзія.

Жыццё і надзея, — гэта тваё рэха, бяроза, якому наканавана лунаць над паэтычным словам Сяргея Законнікава:

*Жыццё!
Ты кульмінацыя скразная
Ад самага пачатку да канца, —
паэма «Кульмінацыя» з яго кнігі «Сутнасць», — там трывога трывог: «груз ядзерны, хімічны і нейтронны», — як і ў трагічна-вядомай паэме «Чорная быль» з кнігі «Заклінанне»: «праўда адна — праўдай жыць» і «не хочацца класціся ў дол, не маючы ў сэрцы надзеі...», — там, на Чарнобыльскім крыжы, сьшыліся яны — жыццё і надзея...*

Дзякуй жа табе, бяроза, што нагадала былыя старонкі.

Дзякуй і за сённяшнія: жыццё і надзея, — гэта твай голас прыляцеў рэхам і ў новую кнігу паэта.

Паклічам жыццё — і яно адгукнецца вершам «Крутыя дні», — прысвячэннем выдатнаму пісьменніку Віктару Казько:

*Наш хлеб і слова не пазычаны
У тых, хто сквапна куш грабе.
Мы да жыцця не ў апазіцыі!...*

хай знаюць, хай помняць тыя, чые «пагоны цэнзараў і крытыкаў вісяць над кожнаю душой», каму «няўціям ... ісціна няўможная»:

*Жыццё — таксама рэч крамоўная...
Ды паспрабуў яго стыніць!..
Не выйдзе, не атрымаецца! Бо ў жыцця
— надзейны — ад слова надзея — саюзнік
— праўда:**Дні, толькі праўдай гадаванья,
Пачуюць роднасці струну.
Праб'юцца сэрцы надарванья
Праз цемраішальства круцізну!..
Адгукнецца жыццё — а яно адгукнецца ўсім!
— толькі кожнаму па-свойму, як сведчыць верш «Занятая». І няма больш горкага лёсу, чым страціць надзею...**...найболей вінаваты
У тым,
Што долю гвалціць здзек,
Што праўду валакуць за краты, —
Звычайны прасты чалавек...
«Ах, гэты чалавек маленькі — спрадвечны вораг сам сабе...», чалавек, з якім «жыве занятак сталь»:**Рабіць для інстраў п'эдэстала,
Каб потым іх адтуль скідаць!..
Агукнецца жыццё і лёсам іншым, што паўстае з паэмы «Per aspera ad astra», лёсам Барыса Кіта, які ў гутарцы з Васілём Быкавым жартаўліва абяцаў да свайго стагоддзя стаць «стоадсоткавым беларусам». І словы тыя здзейсніліся! Як здзейсніўся жыццёвы шлях, пазначаны ў назве паэмы — праз перні да зорак.*

Сапраўды, праз жыццёвыя перні, праз краты рознарэжымных турэмных камераў Барыс Кіт, сялянскі сын, ад беларускіх Карэлічаў узняўся да зор: ён, доктар філасофскіх навук у галіне матэматыкі, уганараваны званнем акадэміка Міжнароднай акадэміі астранаўтыкі. У сцяну Капітолія замуравана «капсула часу» з імем Барыса Кіта, якую ўскрыюць праз 500 гадоў. Гэтым сімвалам ушаноўваюцца людзі, якія маюць асаблівыя заслугі перад Амерыкай. І паміж іх — «стоадсоткавы беларус»!

Паэтычна разгортваючы штрыхі біяграфіі Барыса Кіта, Сяргей Законнікаў ад канкрэтных бытавых рэаліяў пракладае сцяжынку да выскоў маштабных, прасветленых афарыстычнасцю, — яны своеасабліва (і рытмікай — падкрэслена) «падсумоўваюць» раздзелы паэмы.

Тут і праменьчыкі народнай маралі:

*За тое, што доўжыцца існасці свята,
Паклон табе, беларуская хата!..
За талент любіць на высокай мерцы
Дзякуй табе, беларускае сэрца!..
Тут і засведчанасць характараў: дзе — дапытлівых стваральнікаў пошуку:**За смеласць,
Якая ўдачу вершыць,
Паклон пачынальнікам...
Слава першым! —
а дзе — спадручных допыту, стваральнікаў вышуку:**Спіс чорны
Віжамі і зараз вядзецца,
Цкуюць за адданасць, за мову зацята.
Куды беларус падацца, падзецца?
На роднай зямлі ён —
Persona non grata...
А вось паэтычны тэкст інкруставаны мудрым выслоўем Барыса Кіта:**Сам Бог пасабляе,
Водзіць руку.
На грыфелі космасу —
Лічбы і літары...
Ёсць сэнс глыбокі ў кароткім радку:
«Матэматыка вышэй за палітыку!»
А самая стрыжнявая, галоўная думка —
выснова выскоў паэмы — прадрыктавана ўсё тым жа сэнсам: жыццё і надзея. Так, усё жыццё Барыса Кіта ўгрунтавана надзеяй, імя якой — Беларусь. Адзіная і вечная.*

Жыццё гукае надзею ў самых розных варунках. І не толькі глабальных. Ёсць моманты ў жыцці зусім-зусім «не гучныя», а паэзія сваім магічным словам надае ім сілу лёсавызначальную. Ну, як скажам, вось гэты пальчык з аднайменнага верша:

*Прыклала свой пальчык да вуснаў:
«Маўчы...»,
Вяла па прыступках міласці ў нябёсы... —
Хто скажа, што ў гэтым «Маўчы...» і ў пальчыку, прыкладзеным да вуснаў? — ці каб мама не пачула, ці каб з пацалункам не спышаўся, ці тут і маўчаннем можна сказаць больш, чым словам?... Аб гэтым знаюць толькі яны — двое. І ў гэтым — цуд, што акрыляе надзеяй праз усё жыццё:**Бо пальчык —
Да ішчасія ўказальны той перст —
На вуснах ляжыць
І не знікне ніколі...
Як і вось гэтая святлілка:
Белая сукеначка мільгнула
На начной сцяжыне ўскрай сяла, —
з тым жа наканаваннем, што і ў «пальчыка»:**Белая сукеначка ля гаю
Прамільгнула,
Як маё жыццё...
Лірычная датклівасць, пяшчота і цеплыня ахінае ў паэта ўсё існае на зямлі.
Як добра тут,
Дзе схіленым калоссем
Зямля вітае
Добры час надзей!..
Іна адной хвалі з Караткевічаўскім «Павінна ж быць і ў зайца радасць перад халоднаю зімой» гучыць у Сяргея Законнікава:**Мне даспадобы стойкасць вераб'я,
Яго прысутнасць у няпростым свеце...
І па гэтых стасунках з дробнаю птушкай вымяраюцца іншыя велічыні, якіх кранаецца паэт душою і словам, беручы ў сведкі «святое характаво зямное волі»:**Душа мая без стомы з ёю ў змове,
Каб занатоўваць тайну ў родным слове...
З адным такім словам наўпрост лучыцца і таямніца назвы, пазначанай на вокладцы кнігі: «Шалёная Куля». Кожнаму, напэўна, за гэтымі словамі найперш уяўляецца тая, пра якую кажуць: «Шалёная куля пільнуе салдата». Але ёсць і яшчэ адзін сэнс. Куля — напам'яць сінонім Зямнога Шара. Гэтага самага, нашага, дзе «гвалт душы кволя гне», дзе імкнецца правіць бал «дурных пустадомкаў ігрышча». Вось адкуль і вызначальнае пытанне паэта:**«Куды ты нясеіся на злом галавы,
Планета няўдзячных —
Шалёная Куля?»*

Але — жыццю застаецца надзея. І верш «Надзея» пэўным чынам абнадзейвае, нясе супакоенне: «Апошняю надзея памірае...» — аднак тут жа трывожна пытаецца: «А што, калі і сапраўды — памрэ?»

Такая місія ў паэзіі: пытацца, пытацца, пытацца... Адказы шукаць чалавеку. Натое даецца яму жыццё, а разам з ім — надзея, — крэўная, вечная спадарожнікі. І супернікі...

ПРОЗА

14 (6)

НАЧЫРКІ

СУЧАСНАСЦЬ І МАНА

«Працяг.

Пачатак на стар. 1 (9).

Сёння — пенсіянер, звольнены ў запас з правам нашэння вайсковай формы. Каб не ўпалохаць земляка, прыйшоў-такі на сустрэчу ў цывільным. Ён — са мсціслаўшчыны. Я — нарадзіўся паблізу Прапойску, які з усюхла-лёгкай рукі Сталіна стаў Слаўгарадам.

Пагаварылі. Адстаўнік запрасіў мяне да сябе, і я не адмовіўся — дзён праз колькі сабраўся і наведаў яго.

Піша чалавек раман. Абклаўся беларускімі слоўнікамі. На пісьмовым сталае — даволі зручная пішучая машынка, трафейная. Жыве адзін у прасторнай трохпакетаўцы (жонка памерла, дачка прыходзіць і гатуе абед). З акна спальні відзён скверык Янкі Купалы. Імне падумалася: «А ці не ўзялене гэтай пашанотна-чароўнай выспы, прыснуды на лаўцы адстаўнік, раптам ачунуўся ад таго, што на яго плячк даверліва скокнула хвастатае дзіва — тая самая вавёрка, якую бачыў я аднойчы ў сучемку каля фантана з хлопчыкам і жабкам — піла ваду. Звераня ўскалыхнула кволую брынь пачуццяў у душы ветэрана — і сненні пайшлі... Ды якія!»

Аж во як — жартую! У даваенне наўрад каб да жартаў было пры сустрэчы з чэкістам-нкусаўцам, дарма што і земляком. І не толькі жартую — ужо цвёрда веру ў тое, што моўныя гены й спраўды ёсць. А ў дадатак яшчэ і радуюся: да нашае творчай суполкі далучыўся (акурат з вядзьмарскай пачуры вылез на белы свет) беларускамоўны аўтар, хоць і не малады, аднак жа порах у парахуўніцы сухім трымае.

Вырачэнцы-здрайцы з матчынай моваю развіваюцца самахоць, ужо шчаслівыя тым, што, па іх разуменні, заадно пазбаўляюцца і ўдаўнёнага пакутна-няпзўёнага стану нібы другаснасці сваёй, а дакладней — той збаўднай ролі «меншага» брата, якім бы заўсёды хацелі бачыць беларуса і расейскія ультра-нацыяналы, і так званая рэвалюцыйная шугадз замезных гайсуноў — аматараў да звыклых — хлебом не кармі! — паказальна-вулічных шэсцяў з апрыкля-замусоленымі харугтвамі ды браурнымі ўзгалосамі набіўшага аскоміну слова свабода.

Вывесці з бясплённасці

Ёсць як бы лянівныя таленты, а хучэй — зазнайкі, платва-верхаходка: абы паказацца на вочы, вільнуць хвастом... І ўсё ж, можна прыпусціць і гэтакіх «плывноў» заглябіцца ў творчы віракрут. Дапамагае часам тое, што напачатку ляніўца-сузіральніка трэба нечым добра дапамацаць, узлаваць.

Калі шчыра, дык мне ўсё ж удалося таму-сяму, акурат смаргонскаму мядзведзю, падсмаляць пяткі. Адзін такі «выхаванец», сёння недзе ўжо блізкі да паўкласіка, якому некалі давалася сваю першую кніжку (я ўхваліў усяго тры апавяданні) пералапачаць занова, падпішы на фушэце пасля прыёму ў СП чарговай партыі маладых творцаў, пахваляўся

перад імі, што ён сёння — самы выбітны празаік, піша лепей і за таго, і за гэтага. І я сказаў яму: «Шаноўны! Калі б выдаў тую сваю кніжку, ухваленую падбрэхаічамі, дзе на кожнай старонцы не абыходзілася без пошлага любоця ды п'янак, то цябе аніколі не ўзялі б на працу ў апарат ЦК, і не выдаў бы пасля свой двухтомнік па блаце, і сёння не было б чым пахваляцца».

Здаецца, зноў шкраблянў паўкласіка за жывое, каб зразумеў, што дачасна закапыліў нос — трэба і далей плугаваць на ўсю моц свайго таленту.

Карацей, выводзіць разгубленага творцу з задоўжана-ленай бясплённасці жакадана неўтароп, удумна. Не ўдаецца добрай парадай раскатурхаць, што ж, можна ўз'ярэпіць калючым доціпам — зачытаць ці то моўны агрох (Пятруч апрануў штаны), ці наўпрост назваць глухім на думку (спрацоўвае!). І як толькі ў вачах ганарліўца, бышчам у таго быка падчас карыды, пачынае нагортвацца гнеў — уцякай. Былі выпадкі, калі амбітныя пачаткоўцы пускалі ў ход кулакі, каб хоць гэтак сцвердзіць сябе.

Нават таленавіты аўтар часам затойвае крыўду, хоць бы й за тое, што нехта-нейкі ведае яго некалішнія агрэхі росту. Вось і лучае быць на ўзроўні, не папускаецца. І няхай даказвае, што ён не абы-хто. Няхай хвалюецца, артачыцца.

Зрэшты, выпэй згаданы шчупак-паўкласік, бачу, як ухапіў тады нажыўку на творчы рост, заглянуў напозніцу, з кручком, дык і сёння ўсё яшчэ пружыцца, цягне стрункі пахлісень у глыб варушка-млявага роіла доннай вады.

Мне па сэрцу яго рушліваць.

Сучаснасць і мана

Варта нават похапкам зазірнуць у чарнавы варыянт падручніка роднай гісторыі — і адразу відаць: мінулае — трывалы падмурак сённяшняму дню; яго не толькі высвечвае пралікі й памылкі нашых продкаў, але і выразна акрэслівае наступнікам новыя перспектывы.

Ведаць спраўдую гісторыю роднага краю кожны з нас, беларусаў, абавязаны. І ў гэтым пакуль што ў першую чаргу можа дапамагчы — і дапамагае! — мастацкая літаратура, бо сама гісторыя як навука даўно скампраметаваная і мусіць пісацца занова. Яе шматлікі псеўдададаследчыкі займаліся

адно ўвекавечаннем спадчыны скараспелых палітыкаў.

Шмат якія «трубадурь», лёгкія на пад'ём, не-не, дый сёння ўзносяць горн над сабою — злаўчаюцца пратрубіць так, каб звярнуць на сябе ўвагу прыўладнай эліты і такім чынам патрапіць у шэрагі авангард правафланговых. Згадае хоць бы й гарбачоўскую перабудову. Дападным сённяшнім ідэолагам не лішне было б зразумець галоўнае: колішнія прамаксісіцкія «куміры» бадай назаўсёды канулі ў нябыт, а вось былыя вязні якоўска-берыеўскіх лагераў смерці, рушліва адноўленыя ў сваіх правах, сталі зноў паўнапраўнымі й роўнымі сярод роўных.

Сёння, зрэшты, знайшлі свайго чытача і тых раманы, апавесці, апавяданні, паэмы й вершы, навуковыя працы, што ляжалі не толькі ў «спецхранах», але і ў шуфлядах пісьмовых сталаў знарок зацененых аўтараў, якія былі проста нязручнымі, як бы непатрэбнымі падчас брэжнэўска-суслаўскага самаўладдзя.

Письменніку нішто не павінна замінаць. Ні добры выдавец, ні дрэнны. Не бяруць у друк, адмовілі — ёсць на тое скрыпя рабочага стала. Парада маладым: пісьмовыя сталы набывайце вялікія, з мноствам адсекаў і шуфлядаў — спатрэбяцца. Рукапісы не толькі не гараць, але маюць звычай нейкім чынам і ў друк трапляць.

Гісторыя — брычка на рысорках: на калдобінах мякка падскоквалі, і начальніку ў ёй сядзець зручна і ўтульна, закальчвае. Так было, так і ёсць. Паства пашкуе. Пастыры едуць. І, канешне, ужо не ў брычках, а ў шыкоўных лімузінах. Час вымагае. Савецкая гісторыя пісалася пераважна прыўладнікам. І абавязкова — пад некага: пад Леніна-Сталіна, пад Хрушчоў, пад Брэжнева, пад Гарбачова, Ельцына...

Такбы раней, прыкіраўнічых монстрах інтэрнацыяналізму. Не хацелася б, каб тое ж самае і сёння паўтаралася — пры ўладзе нацыянал-дэмакратаў ці якой там яшчэ, хай і нявызначанай пакуль, з навослеп запаволеным рухам наперад.

Як ні дзіўна, гісторыя працягвае хварэць на сухоты — з яе лёгкіх не сыходзяць чорныя пухіры хлусні й падтасоак.

Размова былых паліцаяў

*Ніколі яшчэ ў свеце не было людзей, якіх бы так любілі й так ненавідзелі, як любяць і ненавідзяць бальшавікоў.
Максім Горкі.*

— Беларус а цяжка зламаць — ён, бы дубчык: і гнецца, і ў адскоку б'ецца. З габрэямі прасцей было — за хобат і павалок. Зямю Коўзу, які ў грамадзянскую камісарам быў, пасля — шаўцом, і добрыя боты бацьку майму зматчыў, убачыў я ў растрэльнай калоне і мусіў выпратаваць. Хоць і бальшавік, але ж — няхай, думаю, жыве. Аддзяліў яго ад астатніх, каб адвесці ўбок. Пачаставаў канвойнага цыгарэтаі і сказаў, што з гэтым ахламонам сам разбіраўся — спачатку з дзясятак шампалоў урэжу, а тады й кокну. Значыць,

завёў Зяму ў лес, тоўхнуў у спіну: «Бяжы! А я стрэлю, каб рэха данесла, што забіў цябе». Дык ён — чуеш? — павярнуўся і як плюхне мне ў вочы харкавіннем!

— Не ўрубіўся — палічыў, што напраўду застрэліш... І ты яго адпусціў, канешне. Дараваў пльавок?

— Я пяць куль у яго ўсадзіў!.. Руку прастрэліў, нагу, вуха, па яйцах садануў. Курчыцца бальшавічок ад болю, а не просіцца, каб пашчадзіў.

— Так зругваўся?.. Я не змог бы.

— Апошняй кулю прадзіравіў лабаціну, дабіў. Стаю. І шкада мне яго, і за пльавок ад злосці аж у падскок кідае. Мусіў усё ж закапаць, каб вароны вочы не выдзёўбалі. Я заўсёды салдацкую лапатку насіў на поясе, зручная. Калі што — залег, акапаў і вядзі бой. Ну, і тут, значыць, шах-шах па-быстраму, труп — у ямку, прысыпаў пяском, шыгалля нагарнуў. Так што, я за сабою слядоў не пакідаў.

— А я — нікога не забіў, ніводнай хаты нідзе не спаліў, а мне ўпаялі за паліцэйства дванаццаць гадоў. Бач, цябе на дзесяць асудзілі.

— Дык жа ніхто пра Зяму не ведаў. Тых габрэяў завялі ў Ямішча і знішчылі. Нават не абшукалі. Хто ж думаў, што ў іх лахманах золата ўшыта. Гэта пасля сталі дагала распрацаць...

— Слухаю цябе і сваім вушам не веру: ты мне васьм узяў і адкрыўся. З чаго б такое?

— Бо аднаго поля ягады. У-у, каб пра ўсё, што мы тады вычваралі, ды было вядома суддзям — нас бы, такіх васьм бобікаў, як я ды ты, на горкай асіне мала павесіць. Я і сёння вінаваты, без пасылка на даўнасьць... А калі папраўдзе, то мяне ўзвініў учорашні выступака.

— Я не быў у клубе, у Гомель ездзіў.

— Письменнік... Землячок завяўся!

— Ну-ну, цікава.

— І во што ён сказаў: партызаны, значыць, і паліцаі змагаліся за вольную ад бальшавікоў Беларусь. Таму іх трэба ўраўняць у правах. Выходзіць, нам з табай сёння можна медалі ўручаць.

— Во аж як?!..

— Я ў перапінку пагаварыў з зямелем. «Іванавіч, — кажу, — з тваім дзядзькам Нічыпарам, былым настаўнікам, мы ў тайзе нейкі час у адным барак жылі...» Пачуў ён пра дзядзьку, расчуліўся, слёзы пусціў. Стаў прасіць мяне: «Вы мне падрабязна раскажыце, як ваявалі з бальшавізмам, як усё на самай справе было — напішу раман. Сёння — не ўчора, час памянаўся».

— Ух ты! Пісака з заскокам. Але ж, ці разумее ён, што, калі б немцы перамаглі, то ў былых партызанаў такой волі, як у нас цяпер, і блізка не было б. Дарма сёння Гітлера са Сталінам раўняюць.

— Дзядзька яго, Нічыпар, служыў у пастарунку пісарам — аўсвайсы выпісаў, пратаколы допыттаў вёў. Відаць жа, ублагаў немчуру як след, за што і быў пазбаўлены волі на пятнаццаць гадоў. Зарабіў ад савецкай улады пахлешчы, чымся мы. Ён, праўда,

доўга не працягнуў — памёр, не вытрымаў сібірскіх маразоў ды фізічнай працы. Інтэлігенцік. Колькі разоў яму трапляла майм напарнікам быць. Помню, плуем лістоўніцу, а ў яго ад напругі аж вочы на лоб выскокваюць, так чалавеку цяжка.

— І што ж ты племяшу яго сказаў?

— Параіў, каб прайшоўся да Ямішча і пабачыў, як там бадай штолета корпаюцца падлеткі — шукаюць у раскопах габрэйскае золата.

— А знаеш — знаходзяць!.. Унук завушніцы прынёс і два прысцёпкі. Праўда, я здаў іх у міліцыю. Сталі ганяць падшыванцаў. Унучок мой — о-о! — дужа пакрыўдзіўся на мяне — аскіраецца, слова не дае сказаць. Бацькава папруга пагуляла-такі па яго распешчанай гузцы — выў, як звер, кусаўся. Такі васьм аскалёбак, калі што-якое — куды заўгодна ўступіць, у любую хеўру, абы яго паманілі й завабілі чым.

— Нічога страшнага ў гэтым не бачу — гатовы кантрактнік: за грошы на злом галавы пойдзе. Во будзе армія!

Суседкі

— Божа-божа, я так глядзела за ім!.. Сарочкі мьыла як не штотды, паласкала ў крынічнай вадзе. Французскімі духамі кропіла, калі прасавала... Арамаг!

— Ты хочаш і мне нараіць, каб і я гэтак жа мудохлася, сціраючы Грышку свайму парткі засюканьня?

— Ды не, суседачка, не. Гэта ж, не магу адна камень з душы зрушыць... Песта мой, анёлак, ужо тыдзень як сыйшоў з дому. Зняхаўся з пігалицай. І дзе — у большыцы, калі з грэчкай ляжаў. Глянуўся той самай дакторцы, якая аперацьню рабіла. Туйбена на маладое пацягнула. Заявіў: «Не прырч і не плач, я ўжо не вярнуся». А мне, знаеш, і няма чым крыць: бяздзетная, аборт паўліяў. Што ж бы ў акушэрню паказацца, а я, каб агалоска не пайшла, вуна, ажно ў Доўгію папёрлася, да Цімуніхі. Яна й праварснула матку, рубец там... Цяперво — хоць локці кусай. Думалася, год-два пацешымся, палобуемся адно адным, а ўжо тады й дзяткім зоймемся.

— Ды няхай іх, абідвух, пад лёд зацягне — і сэрцаеда твайго, і яго лобобойніцу!

— Не кажы так, суседачка, грэх... Во кінешы заўтра на кірмаш праз рэчку напрамкі — ты ж лянівая, на мост кружна бегаць, а лёд — шах, асядзе пад табой, і захурхоліш на дно за свой язык дасужы.

Абсяг характва

Мастацтва якраз у тых абсягах і жыве, дзе затрачана шмат часу на пошук і ўкладзена добрая доля працы духоўнай і ўсяго таго, чым багата наша ўяўленне — гэтая мітусліва-няўлоўная птушка, што змалку лунае ў нашай памяці й позыўна кліча ў пазарэальна-чароўны свет характва.

Мастацтва — дужалюбны саюз розуму, сумлення і працы, плюс апантанасць таленту і пачуццё меры.

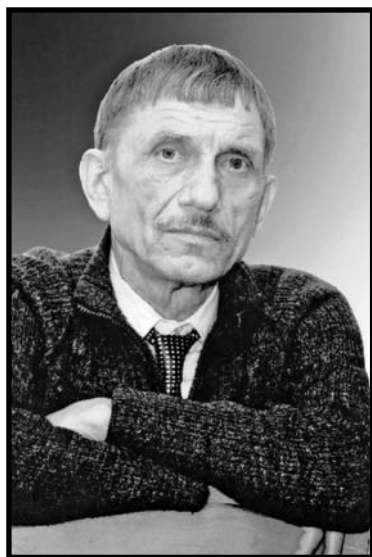
▶ ВЯНОК

ПАЛЕСКІ МАТЫЛЬ

Сканаў яшчэ адзін беларускі паэт. Іван Лагвіновіч.

Больш як дзесяць гадоў эпістальна-тэлефоннага знаёмства дае мне права казаць пра яго самога і яго паэтычны плён без асаблівай суб'ектыўнай пагрэшнасці. Хоць бачыліся мы (мімаходзь) толькі аднойчы. Такая геаграфічная аддаленасць кампенсавалася нязмушанымі літаратурнымі стасункамі. Да таго ж, бацькаўшына Івана Піліпавіча (Ганцаўшына) зусім непадалёк маёй радзімы (Клеччыны). Можна сказаць, што ўмоўна нас раздзялялі толькі дзесяць гадоў розніцы ва ўзросце ды густая сцяна Машукоўскага лесу. Але зямлякця акалічнасці пэўным чынам і збліжалі — знаёмым жыццёвым побытам, дыялектам і фальклорам, а таксама адметным народным мыслярствам і своеасаблівай метафорыкай.

Іван Лагвіновіч адну палову са сваіх сямідзесяці пражытых гадоў правёў у цёмных штольнях Данбаса, а другую — у творчым паўзмку савецкай кватэры, мала чым адрознай ад тых шахцёрскіх штольняў... Вясквы па нараджэнні, выхаваны ў традыцыйным нацыянальным духу,

ён выгадаваў у сабе натхнёную творчую натуру. Пісаў са школы (меў няпоўную сярэднюю адукацыю і прафтэхвучылішча), на самым пачатку 1960-х пачаў друкавацца ў газеце «Чырвоная змена». Шмат часу аддаваў самаадуацыі: засвойваў літаратурныя азы, выпрацоўваў уласны стыль, спасцігаў класічныя і навішчы мастацкія ўзоры беларускай і сусветнай паэзіі. Пры гэтым застаючыся самабытным. Друкаваўся ў мясцовых калектывных зборніках.

Настальгія па Айчыне сталася для яго неадоўнай пакутай. З часу перабудовы прыцягвала рамантычнае святло яе маладой, няведама кім раскізанай, незаможнасці ды шчарбаты ганак незабыўнага і па-свойму шчаслівага паваеннага дзяцінства... І ў 1991 годзе ён перабіраецца на жыхарства ў Баранавічы. Але не паспеў наш суверэнны Янка адсапіцца з

дарогі на бацькоўскіх кажуках, як святло патушылі і тут...

О, гэты спрадвечны беларускі вырак, што робіць з нас свядомых духоўных ізгоў пасярод аблогаў роднай Айчыны!.. Таму, зацяўшыся ў самай глыбіні свайго непакорнага сэрца, мы робімся закліятымі барацьбітамі за сваю чалавечую самасць наперакор усяму беламу свету...

Менавіта адтуль — з сэрца, загартаванага на пякельным агні спрадвечнай любові — нашы бацькі і маці, Прарокі і Паэты, геніі і графаманы, аратыя і царазабойцы, вынаходнікі і валацугі, мецэнаты і жабракі, на якіх трымаецца наша нацыянальная неўміручасць...

*Трубадуры, дзьміце ў трубы,
марш Свабоды выдзімайце!
Цішыня пагоры — згуба.*

*Памятайце: вы — на варце!
Абуджайце край знямелы
ад зямлі да паднябесся.*

*Хай над бел-чырвона-белым
сцягам
акрыяе песня...*

Сёння, наспрадавесні, калі ўсё ў прыродзе цягнеца да сонца, а з-пад зямлі вонкі выходзяць парасткі жыцця, наймаверна цяжка думаць і пісаць пра смерць чалавека. Тым больш яшчэ не надта старога. Хіба што прызыванне яго — Паэт — схіляе да падобнай магчымасці і нават непазбежнасці такога сыходу (бо спраўдны творцы зазвычай недаўгавечныя).

Іван Піліпавіч Лагвіновіч (16.01.1940 — 29.03.2011) ведаў і прадчуваў свой хуткі сыход. Духоўна і душэўна рыхтаваўся сус-

трэць яго годна і мужна. Цяжкая падземная праца ў данбаскіх шахтах адклалася яшчэ ў маладосці на яго здароўі. Аднак наперакор хваробе ён быў добрасумленным і шчырым хрысціянцам (уніятам па веравызнанні, пакінуў шмат адметных твораў на рэлігійную тэму). Маючы, па нашых мерках, неаблагодную шахцёрскую пенсію, шмат каму з людзей дапамагаў матэрыяльна, асабліва сваім баранавіцкім калегам у святой справе нацыянальнага адраджэння. Падысваўся ці не на ўсё беларускамоўныя літаратурныя выданні. Быў простым, бясхітрасным, бескарыслівым чалавекам у любых жыццёвых варунках. Ціхая спагадлівасць да людскога свету была дамінантнай у яго нялёгкім жыцці.

Ёсць паэты і пісьменнікі, літаратурныя тэксты якіх чытаеш толькі пры адпаведным настроі душы, як бы «дыхаючы» ва ўнісон іх творчасці... Праўда, падобнае азэрэнне здараецца не так часта, каб пра тое гаварыць абагулена, бо і сама літаратура, як адзін з відаў мастацтва — хай сабе й на ўзроўні любові ці толькі часовага захаплення — справа абсалютна індывідуальная. Іван Лагвіновіч, усведамляючы сябе як паэта і маючы ўяўленне пра свой талент, ставіўся да ўласнага прызывання як да замольвання грахоў перад Усвышнім, які надзяліў яго правам голасу і слова. Не пожадам ухвалы і славы, а магчымасцю духоўнага ачышчэння праз пакуты творчага азэрэння была акрэсленая ім яго ўласная місія на гэтай зямлі. На жаль, такія (непаказныя на публіку) таленты рэдка калі заўважаюцца, і часам бывае, што літаратурны працэс зрывае іх сваім цячэннем, як звычайна вада падмывае і цягне за сабой адзінокае дрэва са схілу нетрывалага тарфянага берагу... Дзякаваць Богу, з Іванам Лагвіновічам да такой бяды не

даішло. Лепшае з напісанага ім не асела мутным ілам на дно літаратурнага русла. Выдаў ён пяць вершаваных зборнікаў («Разлукі выраёвья», «Піліпаўка», «Далёкае і блізкае», «Ляда юдолі» і «Пальновыя кветкі»), яго творы былі змешчаны і ў шырокавадамай важкай анталогіі беларускай паэзіі ХХ стагоддзя «Краса і сіла». (Рыхтуецца да друку пасмяротная кніжка «Элегія палескага матыля».)

Яго паэтычны плён заўважны кожнаму неабякаваму чытацкаму воку, чуйны кожнай уважнай душы сваім незнарочыстым натуральным гучаннем. Да таго, дзякуючы сваёй паэтычнай непадробнасці і асабістай лірычнай самотлівасці, некаторыя яго вершы маюць адметны класічна-хрэстаматыійны характар. Яго творы, традыцыйныя ў мысленні і стрымана-пацучэвья ў метафорыцы, заўжды адмыслова ўкладзеныя ў рознамерныя кідка-запамінальныя формы. Пошук гармоніі надае яго творам даверу і разумення.

Мне ўжо даводзілася пісаць пра яго творчасць. І вось сёння наоў перачытаў тыя тэксты і лепшыя вершы паэта... Шчымым бодем працяла думка: Госпадзе, а яшчэ ж учора... Так-так, было жывое ліставанне, тэлефонныя глыбокія, эмацыйна-прыглушаныя размовы, паразуменне з паўслова, спадзева на сустрэчу... Калі адыходзяць такія людзі, як ён, пачынаеш адчуваць сябе неак бездапаможна і сіратліва, прынамсі, у літаратуры. Таму мой жаль і шкадаванне непамясныя...

Прабач, Іване, хай Бог пазнае цябе Там і прывеціць. І хай будзе пухам праху твайму радзіная зямля на могілках у Малкавічах, у месцы, якое завецца тваімі землякамі так паэтычна і прыгожа — Красунь...

Леанід ГАЛУБОВІЧ

ЧЫСТАЯ ЛЮБОЎ

Іван ЛАГВІНОВІЧ

Малітва беларуса

*Святы Божжа, святы моцны,
святы несмяротны!
Пакажы нам шлях збавення —
годны, незваротны.*

*Абаронца справядлівы
і суддзя праўдзівы —
бездакорны, незаменны,
на ўвесь свет адзіны!*

*Ты — найпершы і найпошні,
Божжа ўсюдыісны!
Бачыш нашага бязладдзя
выступы-крывізны.*

*Знаеш нашых змрочных думак
хібы і заганы,
як вакол няшчасцяў-бедаў
ходзім мы кругамі.*

*Заблудзіліся ў грахоўных
лабірынтах цемры:
кветку-папараць шукалі
ў зарасніках цярняў.*

*Прымушталі нас маліцца
ідалам вар'яцкім,
зневажалі, выганялі
з царкваў уніяцкіх.*

*Міласэрны, добры Божжа!
Дай надзею — грэшным,*

*выведзі з палону здзекаў,
ацалі, суцеш нас;*

*бо Ты ведаеш, якія
мы панеслі страты
на шляху да лепшай долі,
да святла і праўды.*

*Уладару ўсемагутны!
Будзь заўсёды з намі,
памажы на землях продкаў
стаць гаспадарамі.*

*Навучы на роднай мове
гаварыць і слухаць.
у імя Айца, і Сына,
і Святога Духа.
Амін.*

*Спачатку я ў кватэры
прыбярэся:
памыю «пасівелую» падлогу,
павыціраю пыл і павуцінне,
стол засцілю абрусам светлым.*

*Затым умуюся і сам
з сунічным пахкім мылам,
адзену беласнежную кашулю
і лепшы свой, святочны гарнітур.*

*Стварыўшы знак крыжжа перад
сабою,
прачулюю малітву прачытаю,
спагадлівага Бога папрашу,
каб даў натхнення.*

*І з чыстым сэрцам,
чыстымі рукамі
вазьму я чысты ліст паперы,
за чысты стол пісьмовы сяду
ў пакоі чыстым
і запішу лірычны верш
пра чыстую любоў
да Беларусі.*

*Шчырых аднадумцаў-аднаверцаў,
Крытыкаў-дарадцаў не стае...
Чарнавяя варыянты вершаў
«даспяваць» пакіну на сталі
І пайду на водар медуніцы,
Покуль дзіўны кветнік не завяў.
Там сярэбранае дно ў крыніцы,
Залатое горла ў салаўя.
Пеюна таго Гадулька слухаў,
Сахарчук з тае крыніцы піў...
Прэч з вачэй маіх назола-скруха!
Не марудзь, дарогу саступі.*

*Над сціплай вясковай хатай,
Над гордым сталічным гмахам,
Над папарацю і мятай,
Над зверам лясным і птахам —
Бурштынавы звон.*

*Адуць ён?
На неба зірнуў і ўспомніў:
Мікола Купрэў кульбай
Пастукаў у бубен поўні.*

Пісьмёны

*Бярозы над крушняй
Раскінулі кроны*

*Люляць калыскова
Птушыныя званы.*

*Пергамент кары
Ў завірухах дублёны,
І час-летапісец
Пакінуў пісьмёны —*

*Прымальныя для
Карыстання законы,
Прыемныя для
Вымаўлення імёны.*

*Цэнзурай на друк
Не было забароны
Ні з боку салоўкі,
Ні з боку вароны.*

*Яе чакалі на Парнасе
Прызнанне, слава і хвала.
Аднак у іх не адбылася
Сустрэча: дзеўка запіла...*

*Перажаваная штодзённай
Псеўдадухоўнаю іржой,
Пайшла за марай ілюзорнай,
Перасварыўшыся з душой.*

*Ад дабрабыту да галечы
Адлегласць змерала яна.
І я купіў ёй пры сустрэчы
(Была няўцяжманай з бадуна)
Бутэльку таннага віна,
І ўскінуў шалік свой на плечы...*

Туґа

*Затопленыя берагі,
размыты ўсе мае дарогі...*

*Я сёння п'ю віно тугі
і ем счарсцевелы хлеб трывогі.*

*Бывай, прасторны вольны свет!
Бывайце, вежы на нагорках!
Пішу адчайны заповіт:
дым Бацькаўчыны стаў мне горкі.*

*Упала зорачка мая
на воды цёмныя патопу;
і з поля зроку знік маяк,
што асвятляў акно ў Еўропу.*

*Затопленыя берагі,
размыты ўсе мае дарогі...
Я сёння п'ю віно тугі
і ем счарсцевелы хлеб трывогі.*

Дудар іграў

*Агдадуў валасы да пояса,
падзялі на тры часткі роўныя,
запляці парой сенакоснаю
разам з промнямі сонца яснага
і касыю той, што не клепецца
і не вострыцца, бо не тупіцца,
пакасі на палетку ростані
пустазелле маёй журбы.*

*Зноў чую трубны голас з неба
і адчуваю цвердзь зямлі.
Збярэ сыго-таго да хлеба,
віна расстаяна налі.*

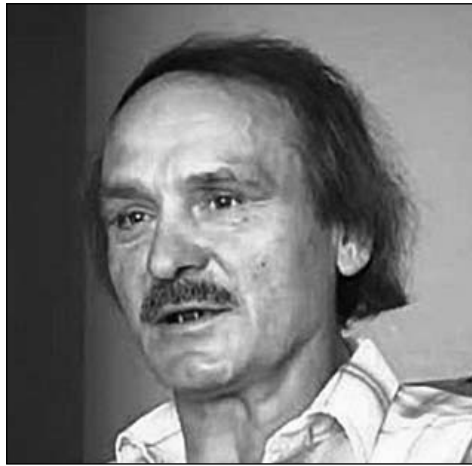
Пайду я...

*Трэба слэзы ўцярці,
бо я спазнаў ужэ з табой
каханне, большае за сэрца,
і большы за каханне боль.*

▶ ВЕРШЫ

РАДЗІННЫ САД

Алесь КАСКО

Травю быў — а нехта ў небе сінім
сказаў: адчуй свой боль і стань мне сынам.
І я прайшоў шлях веры і зняверы,
парою грукаўся ў чужыя дзверы,
любіў, кахаў і зведаў смак самоты...
Але — што потым?
Я не прыму фальшывай пазалоты
на сэрцы і траве, што мне раднёю.
Мне ўсё радзей лавіць прамень над ёю,
часцей — сачыць за знічкавым палётам.
Але — што потым?
Былінку слова, каліва пяхчоты
пакіну вам, і гэта дасць мне сілы
змяйі не віцца ў кроку ад магілы
і ўдзячнасьць праіпаптаць нямоглым ротам.
Але — што потым?
Травінку пацалую без употы,
не ў гнеў Таму, чый кліч у небе сінім
пачуў аднойчы, каб назвацца сынам.
І страціць сэнс адвечная турбота —
а потым што?...
Бясспрэчны і адзіны
адказ ёсць там, адкуль няма звароту.

Сваю — даснаваў я да спадчыннай долі,
а потым з крывёю яе адрываў
ад сэрца радкамі —
нічога не выказаў болей.
Я з кожнай магілай сябе крыжываў,
звыкаўся з адвечнай людскою юдоллю
і жаль свой агучваў —
нічога не выказаў болей.
Ставала мне радасці: ветру і полю,
птушкам і вёсам не раз тураваў
сваім падгалоскам —
нічога не выказаў болей.
Я ў радасці плакаў, у болю трываў
і гневу свайго не трымаў у падполлі,
сябе я выказаў —
нічога не выказаў болей.
І музу быць лепшай, чым ёсць, не няволіў,
і сам ёй у рабства сябе не даваў.
Ці стаў я пазтам?
Нічога не выказаў болей,
чым тое, што ў лесе сваім прачытаў.

Недажын

Як бы доўга ні жыць — не дажыць
да канца... Зноў і зноў паўстае перад намі
грыўка спелых жытоў — недажын,
што асыплецца ветрам, прыб'ецца
дажджамі.

От бы ўсё — ад зарнят да расы —
зберагчы і напоўніцу ўсім наталіцца!
Дакахаць, дапісаць... Папрасіць
даравання ва ўсіх, з паміраннем змірыцца.

Зручны быў бы няношаны ўбор,
і пачулі б анёлы, схілёныя нізка,
што гучыць літасціва не хор
адпявальны — то маці пня над калыскай.

О, каб гэтак! Але да мяжы
часу меней нашмат, чым да зжатага жыта.
Можна загадзя ўпасці, не жыць...
Ды з таго і жывем, што жывем недажынам.

Падаюць яблыкі. Яблыкапад:
сіла зямлі пакідае мой сад.
Скочваннем звілістым ці стрымгалоў
яблык за яблыкам — з голля далоў.
Горкі, паденільны або сакаўны —
паданак падае ў пыл, палыны...

Атарапеласцю — смутак двара:
яблыкам падаць яшчэ не пара;
ім налівацца было б самы раз —
не ля варот яшчэ яблычны спас.

Гнуцца галіны ў суседніх садах,
моцны, крамяны, мядовы там пах,
рала з антонамі цяжкімі прут
гордым атлантам трымае. А тут
падаюць яблыкі. Яблыкапад
губіць адзіны радзінны мой сад.

Вось-вось пачне шорстка падаць лісьце,
ліст абляціць — і застыне жыццё
не на зіму, ды і не на гады:
саду майму не вярнуцца сюды,
як не вярнуліся продкі мае...
Сад мой бязлюдны, час настает.

Голля, бы рук, не заломвае сад,
свеціць з паўзброку ягоны пагляд
зрэнкамі яблык з-пад веяў-лісьця:
жаль у ім ёсць, ды няма страхавця.
Зведаў пад бурамі ён, што і ў дрэў —
час толькі свой, хоць знянацку заспеў.
Дык і сыходзіць (і я разам з ім)
яблык за яблыкам — крокам глухім.
Ціхі, без ляманту яблыкапад...
Дзякуй за мудрасць, мой спадчынны сад.

Чым менш застаецца да роднага дому,
тым больш краявід адчувае знаёмы.
Яго пазнаеш па купчастых аблоках,
высокіх, як памяць, і чыстых, як вока.
Яны — міражы, што паўсталі з маленства,
а ўнізе — а ўнізе ўсё менш падабенства
з абрысамі мяккіх аблокаў-лятункаў:
як шмат тут грукасткіх,
няўключных малюнкаў.

Ці гэта разрыў між гадамі вялізны,
ці проста гляджу праз халодную прызму?
Ва ўзгорка бязлесасага конусны выгляд,
канавы-трапецыі ціснулі выган,
дарога запала пад пліты-квадраты,
без колішніх дрэў вуглаватыя хаты
панура цікуюць кубічны аўтобус...
А ў школьным акне — яшчэ круглы ўсё глобус.

Свісне рак — і ўсё. І ўсё збудзецца!
Хто адвеку спаў, той абудзіцца,
блудны сын дамоў тут жа вернецца,
у вачах сляпцоў змрок развеецца.
Будзе так: бядняк есць папоўніцы,
вольным — воля свет, здольным — творыцца.
Дым з фабрычных труб пахне свежасцю,
кожны ў полі дуб — роўны з вежаю.
Хто піў моцнае — п'е маркоўнае,
і паўсюль усё — памяркоўныя.
Аж круцель-хіжак стане правільным,
і памірацца Кайн з Авелем...
— Дзе ж той рак, аднак? Ці не свішчацца?
— А табе, лайдак, лёгка пішацца?..

Змяіны кароль у 2010 годзе

Як толькі хацелі сарваць з яго карону,
з усіх бакоў набегла незлічонае
мноства змей.
З падання

На зыходзе быў год, ды з ім разам не знік,
ледзь засведчыўся на небасхіле

спадзяванняў людскіх. Дарэмна
рэлікт
не ў пячоры засеў, не ў магіле.

У гадзіннік-куранты залез ліхадзей
і званіў стуль, і сыкаў пра тое,
што яму, наймудрэйшаму гаду, відней
недалёкае ічсасце людское.

Слінай пырскаў, і аж да святое зары
пырскі тья змяліся плодна
ў шумавінні шампанскага, у мішуры,
у шыпенні бенгальскім халодным.

Быў паўсюль яго след; хлеб труціў
на сталі,
колкім страхам сцякаў з мяккіх спінаў...
...І змыкаліся стрэлкі-нажніцы, але
прышчаміць не змагі — хвост пакінуў.

Раўнавага

1. Скінуў белы лебедзь
мне белае пярэ,
скінуў белы бусел
мне белае пярэ,
скінуў белы голуб
мне белае пярэ...
Скінуў чорны воран
мне чорнае пярэ —
аж тады ўзляцеў я.

2. Маю ўсяго па долі:
долю радасці —
долю болю,
долю веры —
долю зняверанасці,
долю памяці —
долю забыцця...
Хто мне скажа,
што — абяздолены?

3. Пакідаў тлум горада
ценем панурым.
Іду з уложня прыроды —
намармытваю песню:
ці з таго,
што спазнаўся з воляю,
ці з таго,
што да людзей вяртаюся...

Піліпаўская ноч

Па дарозе да шашы
аніводнае душы.
Не адну прайдзі вярсту,
знойдзеш толькі пустату.

Знойдзеш толькі пыл, пясок
ды бяздушны воўчы змрок.

Вычысьць памяць дабяла,
а ўсумніцца, ці была
хоць калісьці,
хоць спярша
і ў тваёй душы душа.

Дзесь у небе ёсць адна,
ды і тая не відна
ў цемры, бездані, цішы...

Спыніцца наўскрай шашы.
«Хто там?» —
выгукнеш у змрок.
«Гэта я», — адкажа воўк.

Памяць

Святлее снег, цямнее неба,
прамень і цень на гарызонце
змыкаюцца. Садзіцца сонца.
І гэта ўсё, што сёння трэба.

Зарука згадак — луста хлеба,
маўклівы стол, цяплыня чайнік.
Немітусліва. Незвычайна.
І гэта ўсё, што сёння трэба.

Нібы няспешлівы малебен:
гадзіннік счытвае ўспаміны
пра нашы з сябрам пуцявіны.
І гэта ўсё, што сёння трэба.

Ён зрокся шляху... Як сагрэў бы
сяброў непамінальны вечар,
дзе ўсё было б, што трэба вечна,
а сёння — на часіну трэба!

Простая астралогія

Шляхам Птушыным да Мілавіцы
сцяшаецца Вознік — павек не даедзе.
Бачыш: перакуліліся адзін за адным
Воз Вялікі, а воддаль — Малы?..

Гэта і ўсё, што я здолеў сказаць
у думках табе ў тую ноч,
калі дзесьці далёка і ты
самотна ўзіралася ў зорнае неба.

Зорка з даўнасці... Хто ты: вітанне
ці прароцтва? Дакор або ветласць?
Ці ты ярка-нямое пытанне
вочы ў вочы: чым спраўдзіцца вечнасць?

Зноў і зноў неспатоўную фразу
паўтараць — і не будзе залішне,
каб ісці па прыступках адказу,
які мае адзін Усявышні.

Ці дайду? Ці за крайняй прыступкай
шлях абвернецца вынікам марным:
там — нічога, нат зоркі над пусткай,
зоркі з даўняе веры і мары?..

Фрагменты

1. Вярнуўся ў кут продкаў
шукаць сваё сэрца —
сталымі гадамі жыву без яго
ці з сэрцам,
перасаджаным ад каменя.

Пад маімі нагамі
камянелі травінкі на чорным асфальце;
аб мяне разбіваліся птушкі,
пранізаныя сіюжаю
невядома калі ахалолых вачэй.

Я праходзіў скрозь абалонкі людскія
і не пытаўся імёнаў,
як ніхто і ў мяне не пытаўся,
адно тупа і глуха грукаліся
камень аб камень —
сэрца аб сэрца...

Граў я калісьці на ветры —
струны парваліся,
і я майстраваў свісцёлкі гліняныя
з выявамі абезгалоўленых пеўнікаў;
хлапчук, мой нашчадак, і той
не выдзьме з іх ані гуку.

Гэтулькі часу — як,
як я хадзіў адранцвелы?
Як піў ваду
стуленымі сухімі вуснамі
і як прамаўляў імі слова?

Чым я жыў,
чым жывіў адсутнае сэрца
ці сэрца,
перасаджанае ад каменя?..

2. Мне няцяжка шукаць:
пацяжэлыя яблыні
галіны кладуць мне на плечы,
і росы (буіныя, нібы антонаўкі)
скочваюцца па мне —
сіюдзённы да невыноснасці,
абпальваюць да горычы.

І сонца прыходзіць з-за блізкага лесу,
ключы аддае праманістым
ад хаты з рукамі самкнёнымі,
ад клуні, дзе ўгнездзілася цеплыня
на кожнай сянінцы;
дзе ўночы жывуць толькі ластаўкі,
а ўдзень — кажаны...

Мне няцяжка шукаць:
дзе касы — мая паржавелая
і вострасрэбная бацькава —
самі скасілі быллё ў асародзе,
каб убачыць я здолеў сляды,
якія пасяяла маці на градках апошніх,
і на дзічцы — ката здзічэлага,
і сабаку, што сам
засіліўся на ланцугу на плоце...

Мне няцяжка шукаць:
расхрыстаны весніцы,
нябёсы расхрыстаны —
і расхрыстаны грудзі
для сэрца.

17 (9)

СЯБРЫНА

▶ АГЛЯД

«ПРЫЦЬМЯНЫМ ЗЗЯННІ ЗОРНАЙ ЖЫРАНДОЛІ»

ЛЕГІАЛ

У Берасці выйшаў трэці нумар літаратурнага альманаха «Жырандоля», прыўрочаны да 30-годдзя абласной філіі Саюза беларускіх пісьменнікаў. Традыцыя, запаткаваная незабыўнай Нінай Мацяш, працягваецца яе сябрамі і калегамі. Цяперашні старшыня пісьменніцкай філіі Іван Мельнічук у прадмове да выдання піша:

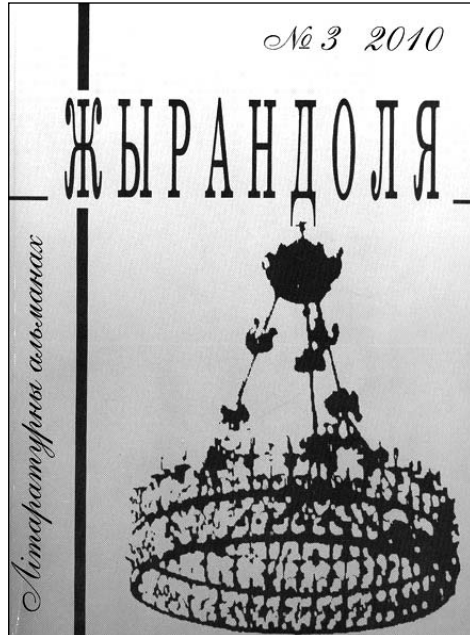
«З любоўю і павагай хілілася Яе сэрца да сяброў па творчасці. Ім Яна заўсёды гатова была прыйсці на дапамогу, не шкадуючы ўласнага часу... Нямала сілы і часу аддала яна, каб на працягу трох месяцаў сабраць, скампанаваць, адрэдагаваць і выдаць першы за паўвека ў вобласці літаратурны альманах «Жырандоля»...»

Я сам добра памятаю не толькі падрыхтоўку, але і ўвасабленне самой ідэі альманаха, бо актыўна ліставаўся з Нінай Іосіфаўнай. Вось знайшоў нашу электронную перапіску той пары. Падаю вытрымкі з яе лістоў у храналагічным парадку:

«...фінансаванне альманаха (не сурочыць бы!), здаецца, выдабуду: папярэднія перамовы абнабодзіваюць. І рэдагаванне тэкстаў ідзе нармалёва, бо дасылуюць шмат, ёсць з чаго выбіраць. І патроху, цяжка, але не бяз пэўнага поспеху, перакладаю найбольш упадабаныя вершы ўкраінкі Аляксандры Кавалёвай з Харкава.» (6 лютага 2008);

«...а ці ня мог бы Ты даць свой артыкул пра мову Гадулькі ў наш альманах? Было б вельмі дарэчы. Па-першае, прозы ў нас няшмат, дый тая пасрэдная, як на мой густ. Па-другое, крытычных артыкулаў зусім няма, хіба Каско дашле свае развагі пра творчасць Засіма, якому сёлета споўнілася б 100 гадоў. Па-трэцяе, Тваё моўнае даследаванне мала таго, што было б унікальным матэрыялам, яно паслужыла б яшчэ й дзеля ўдасканалвання пісьменніцкага майстэрства, як я разумею і як мне бачыцца тое. Калі згода, дык пераходзі мне, калі ласка, без асаблівай прамаруды. Ужо шчыра дзякую! Сама ж я штодня, да галавакруты, калупаюся ў чужых нешэдэўральных тэкстах — рыхтую ў альманах. Ён разьдзімаецца, як дзіцячы балёнік: у сыпісе ўжо ажно 53 аўтары — нябожчыкі і жывыя!.. Я ўжо ціпнію, як у нас кажуць, ад жаху: і ў гумовага ж балёніка межы ёсць! Хлопцы направа-налева раздаюць запрашэнні сваім знаёмцам, а тыя не губляюцца і не марудзяць, грузяць ды грузяць мяне, ды ўсё больш рускамоўныя. І луснула мая першاپачатковая задума — выявіць гэтым альманахам аблічча перадусім нашай філіі, яе правадзейных сяброў ды рэкамендаваных у СБП... Пакуль збіраю ўсё да купы, а там відно будзе, што рабіць. Без крыўды ў мой бок, пэўна, не абдызнецца.» (16 лютага 2008);

«Праца над альманахам ідзе да завяршэння. Няма толькі яшчэ тэкстаў Дашынай, Дэбішаў і допісаў пра Сахарчука з Гадулькам. (...) Вершаў шмат, паэзіі ня густа. Найбольш уразліва прамаўляюць Лагвіновіч ды Каско, моцна — Пракаповіч, ёсць яшчэ некалькі цікавых аўтараў. Ва ўсякім разе, я спадзяюся, што любы — і абазнаны, і шараговы — чытач хоць нешта да знойдзецца судаведна свайму літаратурна-эстэтычнаму густу. Прынамсі, хочацца, каб так яно й было.» (10 сакавіка 2008); «...Альма-

нах (дыск) сёння перадала ў «Кнігазбор». Засталася «дробязь»: знайсці адпаведную суму грошай, якая, насупор абяцанкам, пакуль няўвядная...» (19 сакавіка 2008);

«А на сталае ў мяне ўжо й карэктура «Жырандолі». Хлопцы сабралі грошы, бібліятэка выкупіць 200 асобнікаў (наклад 300), і альманах неўзабаве прыйдзе ў свет. Твае развагі пра назву, магчыма, слухныя (дарэчы, а як бы Ты абназовіў?), але і я няздатная на прыдумкі назоваў, і астатнія нічога лепшага не прапанавалі, апроч «Дзядзінца», які быў, ды «Берасцейскага вогнішча», якое існуе як серыя. Мне вельмі падабаецца баранавіцкая «Святліца», але ж... Няхай сьведзіць нашая — ад Паўлюка Багрыма — «Жырандоля», у якой ня толькі метафарычныя жаўрукі ды сьвечкі, але й высокасьць сьвятла.» (30 сакавіка 2008);

«Дзякуй вялікі за цёплы водгук пра «Жырандолю», вельмі-вельмі прыемна было ад Твайго слоўка яшчэ да таго, як сама ўзяла ў рукі сваё «дзіцятка». Яно ўжо і ў маёй хаце. Сапраўды, файна выдаў Вінярскі. Усё, праўда, мы самі папярэдне зрыхтавалі — і вокладку, і ўсё астатняе. Але й «Кнігазбор» пастараўся, дзякуй ім усім. Цяпер рассылаю-перадаю сябрам. Акурат заехаў Амяльчук, забраў належнае берасцейцам. Засталася перыферыя — Пінск, Лунінец, Баранавічы і г.д. Радуюся найперш сама: зрабіла сябрам велікодную радасць! Дзякуй Табе і за інфармацыю ў ЛіМе.» (19 красавіка 2008);

«Я выдатна разумею, што ў «Жырандолі» без пахібак і з боку складальніка ды рэдактара не абыйшлося, бо й не магло абыйсціся, усё-ткі гэта першая мая такая праца. Таму, калі ў Цябе складзецца нешта, буду толькі ўдзячная за ўсё згчылівыя заўвагі. Хоць, у прыწყце, асабіста мне й не патрэбна нейкая публічная рэклама з нагоды гэтага выдання. Мне даволі бачыць, адчуваць радасць сяброў, удзячных за анталагічную выяву іхніх творчых шматгатунковых пэраў.» (1 траўня 2008)

Перачытаў і нанюў зажалана сэрца: які светлы талант адыйшоў ад нас!.. Сучашае, што застаўся і цэліць нашыя сэрцы яе багаты мастацкі плён. Сёння ў нас столькі згрэзоў міжсабойных, што іншым разам рукі апускаюцца. Здаецца, вунь колькі нагоды для карпатлівай і бескарыслівай працы — і творчай, і фізічнай — у нашай нацыянальна і духоўна зняможанай Айчыне, а тут дзіву даецца, адкуль у людзей (у тым ліку і літаратараў) гэтулькі негатыўнага прагматызму і некантраляемага пожаду да грошай, славы і ўлады... На жаль, усё менш бяссрэбранікаў і творчых пакутнікаў

застаецца на нашай літаратурнай ніве. З аднаго боку нехта гэтым усцешаны: а колькі ж можна лапцямі ваду хлябаць. Бо з іхняга пункту погляду, вядома, лепш мёд піць пры царскім ці замежным заможным двары, чым захлынацца ўласнай крывёй аднесветнай зболенасці. Кожнаму — сваё (часовае), а Богу — богава (вечнае). А так як талант ад Бога, то перад заўтрашнім днём у нас не павінна быць страху. Пакуль скамарохі цапацца, самотныя ўзвышаюцца...

Гэтак і з Нінай было. Таму не раз будзем вяртацца да яе вымогаў, таленту і даробку. Яна яшчэ пачынала збіраць матэрыялы і для другога нумара «Жырандолі», але ўжо выхаду яго не дачакала. Стамілася, ссамоцілася і ўзвысілася да недасяжнасці...

І вось сёлета мала-памалу ў свет выйшаў трэці нумар літаратурнага альманаха. Укладальнікам «Жырандолі» пазначаны Аляксей Філатаў, а рэдагавалі яго на чале з Лявоном Валасюком Мікола Сянкевіч, Іван Арабейка, Алесь Каско і Мікола Папека. Пагадзіцеся, неардынарная кампанія. Здатная на любую рызыку дзеля дасягнення выніку. Таму, відаць, выданне атрымалася даволі пухлае (амаль 19 уліковых аркушаў), стракатае, і таму не асабліва вытанчанае. На першы план, думаю, выйшла: хоць бы каго не забудзь і як бы каго не пакрыўдзіць (аднак, з аб'ектыўных ці суб'ектыўных прычын некалькі яркіх асобаў у альманаху ўсё ж адсутнічаюць, да прыкладу, С. Прылуцкі і Я. Дашына). Што, вядома, не скрэслівае ў цэлым важкасці і значнасці выдання. Ды і сама ганарова кампанія самакрытычна і нават з цёплай іроніяй паставілася да магчымых жорсткіх прапраўных збоку будучых рэцэнзентаў, бо ўзяла ды й выдрукавала прысвячэнне паэта Івана Арабейкі самому ўкладальніку альманаха:

Аляксею Філатаву

*Каб быў бы лепшым белы свет,
А ў душах — мір і свята,
Нягодных правіць Філарэт,
А графаманаў-недарэк,
Вядомых, класікаў — Філатаў.*

Той, хто ў курсе мясцовай літаратурнай кухні, той зразумее і апэніць. Дарэчы даўно я ўжо не чытаў добрых вершаў І. Арабейкі ў друку. І вось у «Жырандолі» нарэшце адвеў душу. А то, Бог ведама, дзе запрапаў чалавек. У сваім артыкуле пра паэта Мікола Сянкевіч піша: ««Не, я не ўмёр, я ўглыб сябе зашыўся», — адказвае аўтар тым, хто паспяшаўся забудзь яго імя. Ён не згубіўся і цяпер вяртаецца да актыўнай творчасці». Веру. Хоць бы зважаючы на такія афарыстычныя радкі:

*Гісторыю штудзіруючы ўпарта,
Урэшце рэшт — адно, што я сумекаў:
Ад Кайна — Батыі, Банапарты,
Ад Авеля — Францыскі і Дамейкі.*

Яшчэ адзін, колісь мною скрытыкаваны, паэт — Алесь Корнеў з Баранавіч таксама нечакана парадаваў даволі адметнымі радкамі:

*Мае гады — тамы бібліятэкі.
Выданні перачытваю старыя,
Ды хутка іх закрыю, як паветкі...
Няўжо хто-небудзь іх калі адкрые?
А не... Ну што ж... Не запарэчу долі
І ў іншым свеце з тымі, што ўжо зніклі,
Пры цьмяным ззянні зорнай жырандолі
Перачытаю зноў тамы рэліквіі.*

Праўда не магу не прывесці і ў гэтым выпадку прыклад «зваротнай літаратур-

най сувязі». У раздзеле «Усміхнемся!» Ян Мураўскі (не ведаю, чый гэта псеўданім) выдрукаваў філігранную пародыю на не лепшыя радкі таго ж А. Корнева. Працую, бо трымціць падзяліцца, а заадно трохі падняць настрой чытачу-флегматыку:

Але каб...

*«Да баб не аслаб, але каб...»
(Алесь Корнеў)*

*Магутны я, нібыта баабаб.
Працую, што той вавілонскі раб
У дзве, а часам нават болей змены.
Ну і да баб пакуль што не аслаб,
Баюся толькі, каб
Не выйшаў ляп,
Бо ёсць сярод спакусніц і гіены,
Што пакідаюць нам праблемы гігіены.
Вось не нарвацца на такіх хаця б!*

Нярэдка сустракаюцца ў альманаху і сапраўдныя ўзоры паэзіі чыстай красы. Запамінаюцца, чапляюць душу і розум нізкі вершаў С. Варонік, А. Белага, Дз. Рыбака, У. Глазава, І. Сцяцко, І. Мельнічука ды іншых. Прыцягвае ўвагу жывая мемуарная проза М. Мішчанчука. Адметныя натуральным каларытам жыцця і літаратурным стылем кароткія тэксты А. Трафімчыка. Пачытаць ёсць што, ды і проста пагартаць і пазнаёміцца з літаратурна адоранымі людзьмі берасцейшчыны цікава. Вядома, колькасць пішучых не вызначае мастацкай якасці літаратуры, але стварэа «тусоўку», у асяроддзі якой голас кожнага асобнага пісьменніка мае хоць нейкі калегіяльны ці прыяцельскі водгук. Як вось і ў гэтым гуртавым выданні «Жырандолі». Плячом да пляча, глядзіш, — і выстаім у сённяшнім глыбокім грамадскім супрацьстаянні, і слова наша беларускае надалей захаваем, і мастацтва з культурай нацыянальнай нашчадкам сваім перадамо... Берасцейшчына заўжды ўпарта выстойвала ў такіх зацятых супрацівах і ў рэшце рэшт як магла адстойвала сваю беларускую годнасць.

А што да высокіх парыванняў душы і духу, то тут не кожнаму дадзена. Кожны тут — сам-насам перад яго вялікасцю Словам. Як гэта адмыслова выявілася ў адным з выдатных вершаў Алеся Каско:

*Сягне радок у сон твоей душы
і змусіць сэрца затрымцець,
і ўзбудзіць кроў, і горла здушыць,
але — не дуэка, не насмерць.*

*Дарма пачнеш вышукваць словы,
душу і розум тармасіць:
верш незалежны, выпадаковы
сябе не дасць уваскрасіць.*

Пэўна — так, але напішуча новыя. Напрыканцы дадам некалькі сухіх лічбаў. У трэцім альманаху «Жырандоля» больш за 70 аўтараў, біяграфічныя дадзеныя якіх займаюць 17 старонак выдання. Сярод іх — 70 адсоткаў складаюць паэты. Па сутнасці ўсяго адзін крытычны артыкул. Няма сур'ёзнай прозы (хоць бы кароткай апавесці). Затое ёсць пераклады з украінскай мовы і займальныя творы для дзяцей. Геаграфія берасцейшчыны ахопленая шырока, прадстаўлены аўтары амаль з кожнага рэгіёна вобласці. Такая напрацоўка абнабодзівае перспектывай чарвовага цацвэртага нумара альманаха.

Думаю, што першы і другі нумары «Жырандолі» былі ўсё ж па-мастацку больш насычанымі і ярчэйшымі, прыцягвалі да сябе ўвагу твораўмі выбітных аўтараў, тады як трэці вылучаецца колькасным адзінствам і, не заўсёды спраўджанымі, літаратурнымі пошукамі. Безумоўна, нешта выпадае ў асадак. Але і без пэўных літаратурных адкрыццяў і мастацкага набытку мясцовыя прыхільнікі беларускага краснага пісьменства не застануцца.

І гэта яшчэ раз гаворыць пра перспектыву жыццядзейнасць нацыянальнага творчага духу — беларускай мовы і літаратуры.

▶ ВЕРШАЛЁС

ФРЭСКІ ПАМ'ЯЦІ

Лявон ВАЛАСЮК

Дзеду Івану і бабулі Ефрасінні прысвечваюцца

...ткаць будзем палотны з чырвонай палоскай...

1.
Ранак халодны — аскепкі зімы.
Дотык рукі немаўляці.
Першыя гукі маленства — як сны...
Побач — шчаслівая маці.

2.
Дзед над калыскай,
Высокі, сівы...
Корміць салодкім
Унука з рукі.

3.
Асалода натопленай грубкі.
Пах смалістага дрэва.
Снег за сцяною пругкі.
І маладзік
Пазірае ў шыбіны
Смела. Чуткі.

4.
Пыл над дарогаю летняй
Сухі і бязважка-шэры.
У двары
Водар п'янога сена.

5.
Чароўныя словы:
Маці дома...
Лашчыць душу
Матчына мова...

6.
Аркуш паперы.
З тонкіх прамых ліній
Да сонца вядзе дарога.
Аловак мой сіні
Рысачкай
Над парогам...

7.
Поплаў зялёным морам.
...Так моцна пякло да абеду.
Слухаю ўважліва лета:
У небе жаўрукова песня.

8.
Голас латунных званкоў —
Як успамін маленства.
Старая школа,
У свежай фарбе сцены...
Выразна гучыць
Настаўніцы мова.

9.
Вучымся чытаць,
Вучымся лічыць кружочкі.
Кожнае слова — мова.
Маці стаіць побач...
Ласкава
Ўсміхаецца горад.

10.
Бачу ў сне маці.
Голас ляціць і — ціша...
Быццам мяне калыша
Зранку ў калысцы бабуля...

11.
Твары сяброў-суседзяў.
Насупраць косы
Дзяўчынкі Алены...
Колерам майго дзяцінства
Малюю ў шыйтку
Ліст жоўты кляновы.

12.
Бераг ракі шырокай,
Камень за вёскай высокі —

Знакі на ім невядомыя
Лёс вызначаюць
Суровы...

13.
Цішыня ночы.
Пах веснавога неба.
Мне так закарцела
Сапраўднага
Мастака пабачыць,
Нібы
Бабулінага з'есці хлеба...

14.
Задумлівы
Погляд дзявочы,
Звон
Бліскучай шапі.
(Тры крокі да подзвігу
І адвагі...)

15.
Спякота
На нашай зямлі
Шматпакутнай...
Сэрца трапечы,
Бы сяг
Пад ветрам...
У прадчуванні смагі.

16.
Новыя думкі, сумненні...
Вершы, усюды вершы...
Марозныя зімы без снегу...
Чакаю цягнік з дзедам —
На Новы год —
Семдзсят першы.

17.
Зімовы прывід мрояў...
Увесну — вясельныя песні...
Апошні званок — як першы.
І не схваць вершы...
І горад
Становіцца цесны...

18.
Невядомае мне пачуццё:
Пакідаю бацькоўскі дом.
За цягніком калыхнеца
Хусцінка маёй маці...

19.
Чорныя боты і ночы:
Не разгледзець неба...
Я мару хутчэй сагрэцца
Сярод бацькоўскага поля!

20.
Фарбы, алоўкі... Паперы
Нязвыклае белае поле...
Поле, у якім твары
Глядзяць скрозь мароз
Болем...

21.
Вочы твае чыстыя
З водблескам неба
Высокага...
Постаць твая гнуткая,
Цела —
З водарам сена...

22.
Утульны час
У цёплай кватэры...
Мароз і снег
На вуліцы — звон...
Аркуш вялікі
Белай паперы —
Шыбінамі
З двух акон.

23.
Шукаю адбітак
Зімовай пары:
Ліловыя цені
Ля белай гары
Звіняць успамінам,
Бы сколатым льдом...
Мая там радзіма,
Бацькоўскі мой дом.

24.
Спазнаўшы шчасце маладосці,
Сівым вярнуўся ў родны дом.
Трава буяла ў агародзе,
Ніхто не стрэў мяне, ніхто...

25.
Апантанасць
Ружовым усходам
Сярод поля, лугу, лесу...
Пахі траў пад расою —
Касою
Сакавіты водар збіваю...

26.
На белым полі даўніны
Чырвонай фарбай перамены...
Пад спелым сонцам
Мары, сны...

27.
Дотыкі рук, каханне...
Словы шаноўных дам...
Лёс мне паслаў спатканне,
Вызначыў час і храм...

28.
Не ўлюбёнец лёсу...
Лічба ўзросту Хрыста...
Думкі — нібы калёсы
На целе старога маста.

29.
Незабыўныя твары
Родных і блізкіх людзей...
У завеі губляюцца мары
Сярод нечаканых падзей...

30.
Цяжар сыноўняй долі...
Ноч сярод белага дня.
Зранку мяло ў полі,
Вечарам — ля крыжа.

31.
Адбіткі неба

На вільготным шкле...
Малюнак сціплы —
Па вадзе пальцам...
Шукаю выйсце
У іншы час...

32.
Два чорныя сонцы
Паўсталі на блакіце.
Замест вясёлкі ў небе,
Валошак у жыцце...
Вы, мае родныя,
У зямліцы ляжыце...

33.
Бяда адна не ходзіць:
Следам ідзе другая.
Зямлю веснавую валочыць,
Ахвяру сабе выбірае...

34.
Адчуванне страты
Ў анямелай хаце...

35.
Сцежку прабіў
Да студні,
Снег змятаю
З парога...
Мала зрабіў
Ці многа?

36.
Трывожная навісла ціша
Прадвесцем веснавых падзей...
На зломе часу
Птушка кліча
Віць гнёзды
У віры надзей.

37.
Зранку дзень марозны.
Выстаўляй, бабуля, кросны!
Ткаць будзем палотны
З чырвонай палоскай.

38.
На календары лічбы
Скляліся роўна так,
Нібыта час завіснуў,
Нібы спыніўся ля нас...
Зранку шукаю твары
Родных маіх, сяброў...
Лісты перагортваю...
Мары
Пільнуе ліцвінская кроў.

39.
Будні — нібыта святы.
Сёстры са мной і браты.

40.
Чаканне ранку
У цемры ночы...

41.
Светлая зорка ў небе —
Сонца мае залатое.
Дрэва ў радзімай глебе,
Матчына слова святое.
Мова — святло ў цемры,
Голас у дзікай пустыні.

Мова — наша святыня.

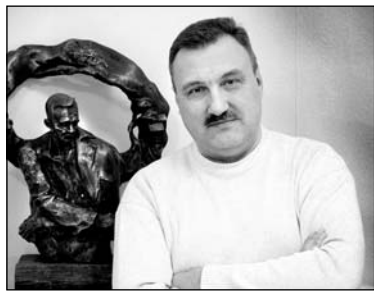
42.
Народзіны і вяселлі...
Ранак усміхаецца сонцам.
Птушкі вяртаюцца ў гнёзды
Да цёплай пары вясенняй...

43.
На жоўтых
Старых фотаздымках
З дзяцінства знаёмыя твары...
Гукае праз вясну вёска,
У абдымках трымае горад.

44.
З зімы марознай, снежнай,
Прыемна ўваходзіць у весну:
Першае цяпло,
Як першае каханне...
Наперадзе —
Новае адчуванне...

РАДКОЎІ МАЎЧАННЕ

Сяргей РУБЛЕЎСКИ

Перад жыццём і пасля жыцця яно такое самае — сцягае, як зярнятка, глыбокае, як каменьчык.

У маўчанні — пачатак пачаткаў, у ім і канчатковае зацвярдзенне лёсу.

Пачатак пачатку быў перад выбухам, які расхінуў убакі галактыкі, а таксама — перад тваім сцішаным энкам, калі ты заглошчыла вочы і прыхінулася да мяне так песенька...

Маўчанне драбіцца на шлах лісцінак, шэпт травінак, шаргаценне паветра між імклівых кропляў дажджу, на крыкі разбуджаных уначы дзетак.

Маўчанне таму заўсёды мае сэнс, што прымерана да вечнага.

Змаўчаў яму — і прытуліў у сваёй душы крыўду. Прыкрым падалося адвечнае: маўчы, будзь хітрым...

Падбукторваў яе на любончы, а яна маўчала...

Бацькі больш маўклівыя, чым маці, дык дзеці, калі іх агарне

старасць, не могуць успомніць, чым завінаваціліся перад сваімі татулькамі.

У маўкліваці прыроды — ейная адпаведнасць чалавечай душы.

Валадар маўчыць грозна, хітрук — прыгожа, разумнік — нечакана і неярпліва, дурань — змушана, ты, мая краска, — шчасліва.

Пра што ты маўчыш, мой сябра-пісьменнік?

У маўчанні ад нясцерпнага болю — вырачэнне жыцця.

Кловун маўчыць ад смеху.

Старац маўчыць на ўвесь Божы свет, у думках паўтараючы за нас Ісусаву малітву.

Не крычы ў сне, не будзі мяне ў сне, каб і мне не снілася тое ж самае.

Рыбіна, выпягнутая ў лодку, крычыць пра сваю мэнку маў-

чаннем, а рыбак не звяртае на гэта ўвагі, не хоча ўспамінаць, як задыхаўся ў цёмнай вадзе падчас надта глыбока нырца.

Калі перафразіраваць вызначэнне Ньютанам прасторы, дык атрымаецца, што маўчанне — пустое прыпірышча маючых спраўдзіцца надзей, спадзяванняў, каханняў, народзінаў... А смертухна як між ім і ўціскаецца?..

Мае суайчыннікі лепш за ўсіх маўчаць па-беларуску, асабліва тыя, што выракліся ды анямелі.

Зліліся ў адно нашыя маўчанні, і я падумаў: няўжо гэта і ёсць вечнасць кахання.

Калі я адзін гайдаюся ў сваёй гумавай чавёнцы на рачной плыні ці сяджу ў начной цішыні за пісьмовым сталом у бацькоўскай хаце, дык амаль упэўнены ў залежнасці шчасця ад маўчання. Наўпрост.

Толькі ў жалобнай мінуце зліваюцца ў адно тысячы маўчанняў.

Маўчанне — у сярэдзіне мяне, як у сярэдзіне зярнятка і як у сярэдзіне каменя.

Мой аднагодак Калюсь на ўроку ў пачатковай школе, не ведаючы адказу, запята маўчаў на заахвочванні настаўніцы, датуль запята, пакуль з вачэй ці

то ад крыўды, ці то ад жалю не пачыналі выкочвацца, як гарошыны, буйныя слёзкі. Мусіць, вось так на споведзі маўчаць зусім няўцямныя грэшнікі...

Нямко не можа навучыцца маўчаць і пакуце ад немагчымасці дзятліцца з іншымі гэтым Божым дарункам.

Прыдумалі, што пагодлівым вечарам, асабліва перад дажджом, аціхае, нямее прырода да апошняга шлаху... Насамрэч, мы проста не чуем, як паўзе павучок, як, седзячы на ўгрэўнай драўлянай сцяне, складваюць ды зноў раскладваюць крыльцы цьмяныя мятлікі.

«Змоўкні, кажу табе!»
Хто ж змоўкне, калі так кажуць.

Яго білі на допыце, а ён маўчаў сваю праўду... Енк і крыкі зусім не перапынялі гэтае маўчанне.

Воўчая яма маўчання — хітрая затоенасць ворагаў у сутарэннях ночы.

Колькі доўгіх гадоў маўчаў і маўчаў Аркадзь Моркаўка, баючыся не патрапіць лемехам свайго нязмушанага слова ў сацыяльную баразенку, а ўсім сваім лёсам, наадварот, патрапіць у малатарню сталінскіх рэпрэсій. Маўчаў, маўчаў і праз гэта ледзьве не стаў класікам беларускага маўчання. Ціха, чуець:

Камень песняй неўміручай стане,
Песня стане зоркай залатою...

І зноў цішыня, зноў маўчанне.

На даляглядзе маўчання ўзыходзіць зіхоткае сонца адлюлянай у спракавечным сне думкі. Каго яно сагрэе?

Пень маўчыць таму, што страшна ўспомніць, якая была над ім гаманлівая, кашлатая, неперадольная ў сваёй зваблівасці вышыня.

Не магу даўмець, што азначае крык перад маўчаннем. Толькі бачыцца маланка чайцы над прадоннем ціхага мора.

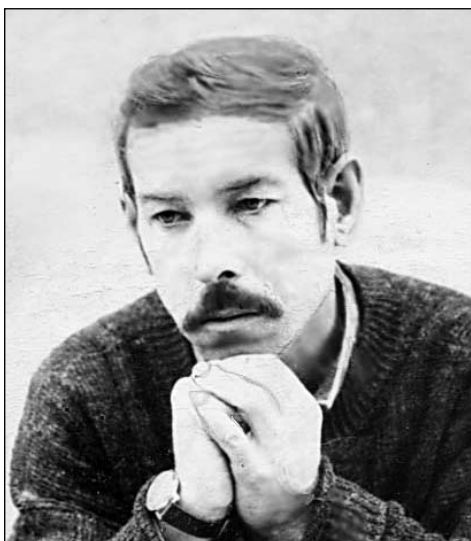
Яны лепш за ўсіх раслухаюць мае неўсвядомленае маўчанне, мой сон: матуля — калі нахіліцца нада мной, каханая — калі прытуліцца да мяне...

Я задыхаюся ад нястачы літар, як ад нястачы паветра. Іх ператрэслі на рэшаце, і як прыкрые лішкі ў прадонне адляцелі ўсе кропкі ад «ё» ды «і», а тыльда, кранальнае ўзвершша нескладовага «ў», адвалілася ў незваротнасць адчаю. І я замоўк, і здалосся, больш ніколі не разгарну і не падоўжу гэты рукапіс. Дык забаяўся маўчання, як маленькае дзіцятка баіцца захаду сонца.

Толькі тады адчую, як гарчыць маўчанне, калі не захохацца пісаць нават па-беларуску.

ВЕРШЫ ЧОРНЫЯ СПІСЫ

Аляксей ГАНЧУК

За матчыну праўду,
за ішчасце людское.
Прывусніцца іду
я да Дзевы Марыі
За тых, каго білі,
каго замарылі...
Шматкроп'е,
бо дыхае ў твар небяспечнасць.
А кропкі расставіць
блакітная вечнасць.
І белыя спісы
маланкай сляпучай
Абпаленых душаў
крануцца балюча.

Пракуроры і суддзі зацята,
Кожны крок кантралюючы мой,
Вучаць жыць без віны вінавата
І душу хочуць бачыць нямой.
Ролю гэту ахвотна, за гонар
Бессаромна бяруць на сябе
«Генерал», і смаркач у пагонах,
І п'янтос, што нахабна сапе.
Павучаюць пляткаркі і тыя,
Хто Радзіму маю абабраў,
У каго ўжо кішэні пустыя
І ў каго на сняданаю ікра.
Вашы словы злятаюць на вецер,
Не трымаюцца злосцю ў грудзях.
Толькі Бог — і ніхто ў гэтым свеце —
Для мяне пракурор і суддзя.

Глеба худзее на жніўных загонах.
Шыюцца вёскі ў дрымотных сны.
Нас усё больш у чырвоных пагонах.
Хто вам сказаў, што жывем без вайны!
Цэзіі і стронцы ў цэле, на ўзлессі.
Звоняць трызвонна ў звоніцах званы.
Свежых магіл больш і больш на Палессі.
Хто вам сказаў, што жывем без вайны?!
Хворыя духам мармычуць пад плотам.
Гінуць найлепшыя ў краі сыны.
Дзеці ў прытулках, падлеткі за дротам.
Хто вам сказаў, што жывем без вайны?!

Чорныя спісы

Ёсць белыя людзі,
ёсць чорныя спісы.
Адкуль жа ў тых спісах
мадонны ўзяліся?
Чым грэшныя сталі
на роднай зямліцы?
Жывуць, як і ўсе,
прагнуць вольна маліцца
За самых святых
і за наша святое —

ГУКАННЕ ПРАЎДЫ

Мікалай АЛЯКСАНДРАЎ

Гуканне

А што ты робіш тут, Алёна,
Спяваючы доўгую песню,
У лясочку ля юнага клёна?
— Гукаю Весну...

А што ты тут робіш, Алесе,
На лузе ля сенажаці,
Дзе п'юць жаўрукі паднябессе?
— Гукаю Маці...

А што ты тут робіш, Галіна,
У полі, дзе марыць глеба
Пра ітаркія струны ліўня?
— Гукаю Неба...

А што ты тут робіш, Антосе,
Ў бары, дзе драўляная мова
Стамілася ў безгалоссі?
— Гукаю Слова...

А што ты тут робіш, Рыгорка,
На ўзгорку ля млына старога,
Дзе ўсходзіць Максімава зорка?
— Гукаю Бога...

А што ты тут робіш, Кастусе,
Адрынуўшы горкую здраду,
На везы званоў Беларусі?
— Гукаю Праўду...

Вяселле

Гой ды з дзедава завулка
распляскалася вяселле!
Ты гуляй, мая рачулка,
гамані, хмяльное зелле!

Прыгажуня-вішня
Сёння замуж выйшла.

Будзем таньчыць мы да скону
дня, пакуль зара не згасне.
Выйдзі ў круг, дачка Лявона,
ды ў зямлю абцасам лясні!

Прыгажуня-вішня
Сёння замуж выйшла.

Зноў хустэчкі, як вавёркі.
таньчаць з чобатамі ў згодзе.
Хай міргаюць з неба зоркі,
як сяброўкі ў карагодзе!

Прыгажуня-вішня
Сёння замуж выйшла.

Гэта добрае вяселле
разгулялася ў вёсцы!
Можна, заўтра на пахмелле
паднясе нам чарку хтосьці?

Прыгажуня-вішня
Сёння замуж выйшла.

Гімн Праўдзе

Ой, ляцелі гусі
За раку Няпрадву
к роднай Беларусі
адишкаці Праўду.

А яна стамілася
недзе ў раздарожжы,
ў тэрані згубілася...
Памажы нам, Божа!

Дай знайсці, Прыбужжа,
беражок зялёны,
дзе буяе ружа
каралевы Боны.
А у полі гоман
ды дурныя весці.
Хопіць, бацька Нёман,
смецеце крыўды несіці!

Нас ужо не спыняць
ніякія краты.
Палаводдзем Прыпяць
Патрабу Праўды!

У журбе ды скрусе
ў ліўні зоркапада
я табе малюся,
светлая Праўда,
матчына Праўда,
чыстая мая...

▶ РЭЦЭНЗІЯ

«ЯК МОГ, ТАК СПЯВАЎ І ЖЫЎ...»**ПРА ЗБОРНІК ПАЭЗІІ АЛЕСЯ ДЗІТРЫХА «ІЗМАРАГД» (МІНСК: «КАЎЧЭГ», 2010)**

Мікола МІШЧАНЧУК

Днямі зноў перагледзеў «даведнік» (менавіта так назваў сваю выніковую кнігу Аляксей Гардзіцкі) «Беларускія пісьменнікі», выдадзены ў 1994 годзе.

І раней зацікаўлены (хочацца нават сказаць «захоплены») яго дыялогамі, інтэрв'ю, гутаркамі пра літаратуру, змешчанымі ў шэрагу кніжак, выгукнуў на поўным сур'ёзе: «Аляксей Кузьміч, гэта — подзьвіг!». Ён усміхнуўся, махнуў правай рукою (такая звычка за ім назіралася) і, нібы саромячыся, сказаў: «Ды што ты, Мікола...»

Выдадзены сапраўдным энтузістам слоўнік пераглядаў у каторы раз. І вока, і розум зачэпіліся за неаспрэчны факт: з названых у слоўніку творцаў прыгожага, можа, 2/3 — паэты. Знання (прызнаныя, годна ацэненыя, узведзеныя на п'едэсталаганару і пашаны) і нязнаньня, якіх нам яшчэ адкрываць ды адкрываць чыгачу. Маладзейшыя (магчыма — большасць) скажуць: «А навошта іх, забытых і забітых, адкрываць? Няхай спакойна адпачываюць». Чакаюць сваіх даследчыкаў і Янка Бобрык — удзельнік абароны колішняга Ленінграда, і Змітро Віталін — чалавек, які цудам вырваўся, як і Змітрок Астапенка, з сталінскай «апекі» і загінуў без вестак, магчыма, на фронце; і Уладзімір Клішэвіч — эмігрант, які склаў голаў на чужыне ў 1978 г., пакінуўшы нам запавет пра шанаванне Радзімы, бо «іншаземныя маякі // Тваю ноч не асвецяць»; і Розка Алесь, пра якога добрае, «светлае» слова сказаў некалі мэтр нашай літаратуры Сяргей Грахоўскі; і Хадыка Уладзімір, сведка смерці якога ў далёкай Сібіры быў Станіслаў Пятровіч Шушкевіч, — быў ратрашчаны глыбай у кар'еры. Што гаварыць пра аддаленыя постаці, калі і бліжэйшыя да нас па часе — Ігар Хадановіч (быў забіты злачынцамі ў 1966 г., дня не даякж да поўных 26 гадоў), Анатоль Сербантовіч (не стала ва ўзросце 29 гадоў) ды іншыя засталіся па-за нашай увагай...

Да чаго я вяду размову? — Каб мы былі больш уважлівыя да таго, што мелі і маем. Каб ніводная выдадзеная ў нашы нялёгкія дні кніжка не заставалася па-за ўвагай крытыкі: хай гэта будзе крытыка на раённым і абласным, калі не на рэспубліканскім, узроўнях. Але яна павінна быць.

Відаць, мой клопат і мой роздум над праблемай захавання (і выхавання!) памяці, адстойвання сваёй далучанасці не толькі да «малога», але і «ввялікага» часу (фармула М. Бахціна) быў клопатам і роздумаў аўтара першай кнігі паэзіі Алеся Дзітрыха (сапр. Алесь Бразгуноў) «Ізмарад», калі пісаліся наступныя радкі верша «Беларускія паэты», які адкрывае ці не лепшы раздзел зборніка, з эпіграфам-прысвячэннем «Памяці ахвяр 29.Х. 1937 г.»:

*Як цяжка паміраць паміж нялюбых твараў,
Калі няма каму даверыць светлых нараў,
Калі душа ў крыві каная бракам сілы,
Мальбуочы «Жыві!» над прорваю магілы!*

Радкі атрымаліся кранальныя. Зрок «чапляецца» за вобразы-дамінанты, што ўтвараюць не толькі сэнсавыя «вузлы», але і працуюць на трагедыю змест, «працуюць» якраз на тую ідэю памяці, пра якую мы згадвалі вышэй: «нялюбны твары» — «светлыя мары» — «душа ў крыві» — «прорва магілы». Калі не памыляюся, Аляксандр Блок некалі пісаў, што ён спачатку вызначае для сябе сэнсавыя націскныя вобразы, а пасля «нацягвае» на іх слоўны матэрыял. Так і тут: у заключных чатырох радках годна завяршаецца перажыванне аўтара з прычыны таго, што адбылося з таленавітымі, намі забытымі ці не да канца пазнанымі аўтарамі. Вобразы «трагічнай афарбоўкі» літаральна «паглынулі» вобраз святочнага настрою — «светлыя мары». А ў папярэдніх двух катронах змрочныя і светлыя вобразы знаходзіліся ў іншай прапорцыі — апошніх было больш: «благіты неба», «зніч-агонь любові братняй», «ласкава клічуць зоркі», «родныя пагоркі» — «душа ад болі разарвецца», «паміраць не ля свайго парога». Нязмушана, як бы сама сабою, у вершы «вырастае» паралель — святло і змрок, радасць і боль. Гэтага нязмушанасць (але шчыра — непрымушанасць) руху лірычнага пачуцця характэрна для многіх твораў Алеся Дзітрыха. Таму не толькі ствараецца ўражанне, але натуральна вынікае са зместу паэзіі аўтара, які пры ўсіх спробах эксперыменту (са словам, з вобразам-дэталю, у галіне жанраў) шукае сябе ў межах рэалістычнага тыпу творчасці, адштурхоўваецца ад традыцый беларускай і сусветнай класікі. Яе следы (багдановіцкія, коласаўскія, а можа і шотчаўскія) адчувальныя ў вершы «Песняру». Пры ўсім адрозненні знешнім (вершаваны памер, сучасная лексіка) верш Алеся Дзітрыха па сваім пафасе, элегічным настрою, непрыняцці трагедыіных абставінаў (больш агульных, абстрактна-філасофскіх у паэта-сучасніка) вельмі блізкі да аднайменнага верша класіка нацыянальнай літаратуры. Але пра «пераспеў» прасяяванага ў дадзеным выпадку не можа быць гаворкі — у вершы аўтара зборніка «Ізмарад» адбываецца перапамернае аб'ектнага і суб'ектнага пачаткаў:

на першым плане аказваецца другі. Больш таго, «творчае яго», як адзначаецца ў даведцы пра аўтара кніжкі, больш суб'ектывізаванае, больш вызначанае, чым у вершы Максіма Кніжніка, больш засяроджанае на другім аспекце праблемы «мастак і свет» — не толькі на агульнафіласофскім, «творча-лабараторным», але і псіхалагічным: паэт павінен спасцігнуць «уласны дух», «няпраўду-праўду» піць «да дна», не жаліцца Богу і не патрабаваць «сабе цішы». Толькі выкананне гэтых накіраванняў, лічыць паэт, нараджае сапраўднага песняра. Верш заканчваецца лагічнай высновай — празрыстай, незавуляванай і разам з тым — не дыдактычнай:

*Не жалься Богу, што знявераны,
не патрабуў сабе цішы.
А не — жыві свой век адмераны
і вершаў болей не пішы.*

Звернем увагу на «звычайнасць», «размоўнасць», «празаізм» двух заключных радкоў, якія самі сабой і згладжваюць ментарскі дыдактызм, уласцівы многім пачынаючым паэтам. Усё сказана звычайнай фразай: «і вершаў болей не пішы».

У паэзіі, асабліва ў лірыцы, непамержна звужаны тэматычны абсягі. «Вечныя тэмы» кахання і нянавісці, праўды і мань, любові да радзімы малой і вялікай, памкненняў душы, маральных паводзінаў непакоілі і непакоюць пакаленні многіх і многіх стагоддзяў. Пераадолець іх магільную сілу немагчыма. У іх коле і развіваюцца ўсе таленты, гняздуецца думкі і пачуцці мастакоў слова. Таму не лагічна цешыць сябе навацыйнасцю «трактоўкі» адвечных ісцін — выяўляць саманадзейнасць, ставіць сваё яго над яго папярэднікаў. Алесь Дзітрых, відаць, гэта разумее, а таму не імкнецца ўзняцца над спадчынай папярэднікаў. Голас яго гучыць не на ўзвышанай (часта ненадальнай), а на сціпанай ноце. Як у многіх элегійных паэтаў — у таго ж Максіма Багдановіча, Аркадзя Моркаўкі, Аркадзя Куляшова перыяду «Новай кнігі» і «Хуткасці», Максіма Танка — аўтара зборніка «Errata». Шэраг аўтараў можна памножыць. Аднак бліжэй за ўсіх (вядома, тыпалагічна) лірыка кахання Дзітрыха да лірыкі кахання Яўгена Баратынскага. Ды, бадай, і характары абодвух аўтараў, і іх тэмпераменты (калі меркаваць па агульным пафасе творчасці таго і другога) таксама вельмі падобныя. У гэтым можна пераканацца, параўноўваючы вобразны свет, рытміка-

інтанацыйную структуру вершаў Я. Баратынскага «Дакоў» і нашага паэта «Рахунак». Акрамя гэтага, верш «Рахунак» «перазвоньваецца» са знакамітай элегіяй «Прызнанне» Я. Баратынскага, ухваленай А. Пушкіным. Сітуацыя ў трох вершах аднолькавая: развітанне з каханай. У абодвух паэтаў баліць душа. Абодва пераадоляюць сябе, прымаюць суровае рашэнне: адмовіцца ад пяшчотаў былой каханай, глядзяць «на радасць сумна» (Я. Баратынскі), лічаць, што каханая «дарма прыцягвае пяшчотай» (А. Дзітрых). Супадае і вершаваны памер «Дакоў» і «Рахунку» — чатырохстопны ямб.

Вучыцца ў класікаў не сорамна. Прызнаваць сябе пераемнікам закладзеных імі традыцый — таксама не грэх. Грэх, калі іх не заўважаеш і нават адмаўляеш. Калі выдаеш за геніяльнасць фармальны («камерны», «куларны», ледзь не для сябе самога) эксперымент. Алесь Дзітрых, як і многія сучасныя «неанеарэалісты», эксперымент не адмаўляе, але і не злоўжывае ім. Прыкметы яго ляжачы на паверхні, бачацца няўзброеным вокам. Да ліку іх можна аднесці, да прыкладу, эксперымент з мініобразнасцю, з тропамі. Яны падчас нагадваюць імажынісцікі: «карабельныя» (паводле С. Ясеніна), незвычайна яскравыя, нечаканыя, арыгнальныя. Іх не вельмі многа, але яны — з'ява прыкметная, а як у вершы «Было так весела мне ўчора...», дык і дамінантныя:

*Было так весела мне ўчора,
а сёння — горка...
Світанак выкаціўся з мора,
а ноч вавёркай шыгнула ў лес і хвост схавала паміж гушчараў.
.....
выходзіць лета грацыёзна,
плыве па росах,
сцяжак сонечна і слёзна
па соснах босых.*

Другая прыкмета эксперыментальнага пошукаў паэта вынікае з высоканасці яго філалагічнай адукацыі, з пошукаў слова, словаформы, новаствораных словазлучэнняў, фразеалагізмаў, рэдкіх ці зусім не ўжываных да яго. Да падобных набыткаў можна аднесці тропы («Надзея — паранены звер», «сонечны дым», «хай музыка за намі ўслед блукае», «першародны жаж, // маёй душы-планеты спадарожнік», «мяккі ранака», «незаўважны час // распусціць свой парасон», інш.), наватворы («дзівасвет», «чужаволя», «спрацівіцца моць», «беласнежанскія хмары», «здуманне», «спрасон // на небе сонейка ўсміхнецца»), народныя выразы і выслоўі («Сыты не просіць хлеба», «Не жалься Богу», «Калі ў каханні ўсё да ладу», «не спаганіў душы сваёй гвалтам»).

Трэцюю прыкмету наватарства паэзіі Алеся Дзітрыха можна пазначыць як аўтарскія пошукі ў розных жанрах і жанравых разнавіднасцях, імкненне да іх трансфармацыі і мадыфікацыі. Думаецца, што асабліва ўдала аўтар «Ізмарагда» «абыходзіцца

з пасланямі-прысвячэннямі і замалёўкамі пра мінулае, ператвараючы іх у філасофскія роздумы, элегіі-оды (памежная жанравая разнавіднасць). Найбольш выразна гэты напрамак пошукаў выявіўся ў раздзеле зборніка «Раўдоніца», «Места», «Дыямент», «Шатландская сюіта». Вершы-прысвячэнні і пасланні ў гэтых раздзелах маюць канкрэтныя адрасатаў: Ул. Караткевіч, Адам Мальдзіс, Генадзь Кісялёў, Ала Ходан, Вітаўт Кіпель, Зора Кіпель, Вячаслаў Чамыршыкі, Любоў Ляўшун, інш. Адрасатамі асобных твораў з'яўляюцца, як некалі ў М. Багдановіча, гарады, пабудовы, жывыя істоты (раздзелы «Места» і «Дыямент»). Прысвячэнні, пасланні, гістарычныя замалёўкі Алеся Дзітрыха, пазбаўлены сухой інфарматыўнасці, «насычаны» яскравай мініобразнасцю («Лёгкіх крылаў барочны ўзмах // праразае сувою арганны, // і канае былога птах // над бажнічай святою Ганьня» — «Вільня»), часцей за ўсё ўяўляюць сабою філасофскія медытацыі, прасякнутыя роздумаў над сутнасцю жыцця і смерці, вечнага і часовага, памяці і забыцця. Няжызмушана лаканічнае апісанне ператварэцца ў лірычнае перажыванне, а тое — у сардэчнае разважанне. Узорам гэтага можна лічыць сэнсавы ёмісты, лаканічны верш пра волю-няволю, пра заціснутасць чалавечых душ у клеткі-турмы. Па-сутнасці, гэта верш пра чалавечая Я, што растварылася ў Мы ў замкнёнай, абмежаванай прасторы:

*М е с т а. Тысячы целаў
абліваюцца потам,
закаваныя ў латы
згрызот і турботаў.*

*М е с т а. Тысячы думак,
мільёны сумненняў
у разумных галовах
стракатых адценняў.*

*М е с т а. Тысячы душаў
рвуцца з клетак на волю;
ды не вырываца ім
з гэтых турмаў ніколі.*

Зборнік вершаў заканчваецца «(Не)чужой песняй» (назва ключага раздзела) у перакладзе — «Смерць або Воля» — пра чацёнскі народ, горды, непакорлівы, для якога «без волі — смерць», і як бы «перазвоньваецца» з галоўнай высновай кнігі Янкі Сіпакова «Веча славянскіх балад», у якой на прыкладзе славянскіх народаў раскрываецца матыў свабоды, волі, без якіх сапраўднае жыццё немагчымае.

Такі атрымаўся першы зборнік вершаў, ды з адзнакамі неапрацаванага жыццёвага вопыту, адсутнасці «максімалізму», я сказаў бы, «выбуховасці» мыслення. Словам, зборнік А. Дзітрыха — даволі ўдалая спроба пераасэнсавання матыўнага класічнай (пазітыўна настроенай) літаратуры на новым узроўні, пераважна з захаваннем канонаў рэалістычнага тыпу творчасці. «Ізмарад» — гэта шчыры расповед пра шлях паэта ад усведамлення ўласнай унутранай свабоды да разумення волі як грамадскай неабходнасці.

▶ ПЕРАКЛАД

ПЕРАКУЛЕНАЯ КВАРТА

Сяргей ЯСЕНІН

За пачуццяў волю ёсць расплата,
Дык прымай жа выклік, Дон-Жуан!

Гавораць кветкі мне — бывай,
Схіляючыся бы ў паклоне,
Прарочаць: больш не запалоніць
Яе краса і родны край.

Каханая, я ў сцюжах быў —
Не толькі бачыў кветкі мая,
І вось магільны цень журбы
Як ласку новую прымаю.

Якраз таму, што я спасціг
Жыццё, ідучы з усмешкай міма, —
Кажу на кожны новы міг,
Што ўсё паўторыцца, магчыма.

Хтось іншы прыйдзе не з тугой,
Туга ранейшага ўваскрэсне...
Пакінутай і дарагой
Складзе той іншы лепей песню.

І, можа, ў кветкавай вясне
Каханая з каханым новым
Успомніць з песняю мяне
Як непаўторны квет вясновы.

* * *

Ну, цалуй мяне, цалуй,
Хоць і да крыві, да болю.
Не ў ладу з халоднай воляй
Сэрца жэар, — цалуй, мілуй.

Перакуленая кварта
Між вясёлых не для нас.
Зразумець, сяброўка, варта:
На зямлі жывем мы раз.

Вокам кінь без лішніх слоў ты,
Паглядзі: ў імгле сырой
Месяц, быццам воран жоўты,
Ўцеца, кружыць над зямлёй.

Ну, цалуй жа! Так хачу я.
Глен крадзеца ў мае дні.
Смерць маю, напэўна, чуе
Той, хто ўцеца ў вышыні.

Завядаючая сіла!
Паміраць дык паміраць!
А да скону губы мілай
Я хацеў бы чалаваць.

Каб у шолаху чаромхі
Ды пад песню салаўя
Не баялася нітрохі
Паўтарацца: «Я твая».

Блік святла б над поўнай квартай
Лёгкай пенай не пасас —
Пі, спявай, тужыць не варта,
Хоць жывем на свеце раз!

* * *

Можна, позна, можна, надта рана,
Зведаўшы вірлівы гэты свет,
Стаў падобны я на Дон-Жуана,
Як сапраўдны ветраны паэт.

Што са мной? Куды цяпер брыду я?
Кожны дзень я новым ласкам рад.
З кожным днём сябе ўсё менш шкадую,
Не змірыўшыся з гаркотай здрад.

Я хацеў, каб сэрца не зачыхла
У пачуццях простых, халастых,
Што ж шукаю ў жанчын вачах я —
Легкадумных, здрадліва-пустых?

Дай, мая пагарда, мне цярпенне,
Я табе заўжды быў не чужы.
Чуецца халоднае кіпенне,
Сіні шэлест бэзу на душы.

На душы зары вячэрняй злата,
І ўсё чую тое ж праз туман —

І спакойна выклік я прымаю,
Мне як бы ўсё роўна, чым жыву,
У завях бачу квецень мая
І каханнем лёгкі флірт заву.

Час так лёгка змог мяне абкрасці,
І таму я новым ласкам рад,
Усмехалася каб вечна шчасце,
Не звязваючы на процьму страт.

Пісьмо да матулі

Ты жывая, любая матуля?
Я жывы. Паклон табе, паклон!
Хай тваю хаціначку атуліць
Вечарова-зорнае святло.

Пішуць мне, што, тоячы трывогу,
Затужыла дужа без мяне,
Што ты часта ходзіш на дарогу
У старым злінялым шуцуне.

І табе нярэдка ноччу цёмнай
Толькі драма бачыцца адна:
Быццам хтосьці ў бойцы у карчомнай
Фінку мне пад сэрца увагнаў.

Супакойся, родная! Нічога.
Мітургу старайся ўтаймаваць.
Не такі ўжо горкі я п'янчуга,
Каб, з табой не стрэўшыся, сканаць.

Не растраціла душа пяшчоты,
Мрою я ў найсветлым пачуці,
Каб хутчэй з бунтоўнае маркоты
Да хаціны нізенькай прыйсці.

Я вярнуся, калі белым стане
Па-вясноваму квяцісты сад.
Толькі ты мяне ўжо на святанні
Не будзі, як шмат гадоў назад.

Не будзі ўсяго, што знікла з марай,
Не хвалюй, што збыцца не не змагло, —
Давялося выліць страты чару
Надта рана, рана зведаць зло.

І не навучай маліцца Богу.
Адвіло мінулае, як цвет.
Ты адна мне радасць і падмога,
Ты адна — мой невымоўны свет.

Дык забудзься на сваю трывогу,
Не сумуй занадта аба мне.
Не хадзі так часта на дарогу
Ў выцвілым старэнькім шуцуне.

* * *

Я спытаўся весела ў мянялы,
Што дае за паўтумана па рублю,
Як сказаць мне для прыўкраснай Лалы
Мовай персаў ласкава «люблю»?

Я спытаўся ціхенька ў мянялы,
Мо цішэй ад Ванскіх струмянёў,
Як назваць мне для прыўкраснай Лалы
«Пацалунак», слова з пекных слоў?

І яшчэ спытаўся я ў мянялы —
Боязь прыхаваў у сэрцы я —
Як сказаць мне для прыўкраснай Лалы,
Як сказаць мне, што яна «мая»?

Адказаў ён з дзіўнаю яснотай:
Пра каханне што там і казаць,
Уздыхаюць пра каханне ўпотаі,
Вочы, быццам яханты, гараць.

Пацалунка хто не разумее!
Пацалунку назву хто дае!
Пацалунак свежай ружай ве,
На губах п'ялэсткам растае.

Ад мілосці не бяруць зарукі,
Ведаюць з ёй радасць і бяду.

«Ты — мая», — так скажуць толькі рукі,
Што зрывалі чорную чадру.

* * *

Я не быў ніколі на Басфоры.
Што аб ім табе нагаварыць?
Я ў вачах тваіх убачыў мора,
Што блакітам пышна так гарыць.

У Багдад не йшоў я з караванам,
Не вазіў я шоўк туды і хну.
Да мяне схіліся гошым станам,
На каленях дай я адпачну.

А ці зноўку, колькі ні прасі я,
Успрыняць не хочаш ты, мой цвет,
Што ў далёкім імені — Расія —
Я прызнаны, слынным я паэт.

У мяне ў душы гучыць тальянка,
А пры поўні чую брэх сабак.
Хіба ты не хочаш, персіянка,
Ў сіні край мой завітаць няўзнак?

Я сюды прыехаў не з дакукі —
Ты мяне, нябачная, вяла.
Лебядзінымі здаліся рукі —
Абвівалі з лёгкасцю крыла.

Я шукаю ў лёсе ўжо спакою,
І хоць не кляню пражытых дзён,
Раскажы што-небудзь мне такое
Пра свой край, які вясёлы ён.

Заглушы ў душы тугу тальянкі,
Свежых чар павевам варажы,
Каб па вуснах дальняй расіянке
Не ўздыхаў крадком і не тужыў.

І хача не быў я на Басфоры,
Пра яго змагу нагаварыць,
Калі воч тваіх блакітных мора
Гэткім пышным полымем гарыць.

* * *

Гай залаты адгаманіў лістамі,
Бяроз вясёлым голасам такім,
І жураўлі самотна пралятаюць,
Ды не сумуюць болей ні аб кім.

Па кім тужыць? Тут кожны падарожны —
Прыішоў, пайшоў, навек пакінуў дом.
Мо каняльнік трызніць тут па кожным
Пад поўняю шырокай над стаўком.

Стаю адзін сярод раўніны голай,
А жураўлі пльвуць па небе ў даль.
Я аб юнацтве думаю вясёлым,
Ды ў прошласці нічога мне не жаль.

Не жаль гадоў загубленых, прыўкрасных,
Не ведаю, што дадзена сустрэць...

Гарыць агонь рабіны непагасна,
Нікога ж ён не здолее сагрэць.

Не абгараць рабінавыя гронкі,
Трава ад жаўцізны не прападзе.
Як дрэва ціха ліст раняе вонкі,
Так я раняю словы кожны дзень.

І калі жорсткі час, як штось пустое,
Зграбе ў адзін камяк іх, што ж, няхай...
Скажыце так... Што мовай залатою
Адгаманіў пяшчотна светлы гай.

* * *

Багна ды балоты,
Неба сіні ўбор.
Хвойнай пазалотай
Чуйна звоніць бор.

Ценькаюць сініцы
Ў гушы дрэў, кустоў.
Цёмным елкам сніцца
Гамана касцоў.

Па лугах са скрыпам
Цягнецца абоз.
Сукаватай ліпай
Пахне ад калёс.

Слухаюць ракіты
Ветравы прыбой.
Край ты мой забыты,
Край ты родны мой!..

* * *

Скрыпкай цыганскаю плача завая.
Бліснулі суха ільдзінікі з-пад вяў.

Мілая дзеўчына з сінім паглядом.
Злосная ўсмешка, а я табе рады.

Прорву між нас твой пагляд паглыбляе —
Зведаў усё я, а ты маладая.

Юным уцеца, а мне адно памяць
Снежнаю ноччу ў шумную замяць.

Я не залашчаны скрыпкай мяцеліц.
Мне твая ўсмешка сэрца мяцеліц.

Хуліган

Дожджык мокрымі мётламі чысціць
Вербняковы памёт на лугах.
Плюйся, вецер, бярэмкамі лісця, —
Я такі ж, як і ты, хуліган.

Я люблю, калі сінія гушы,
Быццам з цяжкай ходою валы,
Жыватамі адвечнае пушчы
Па каленках марваюць ствалы.

Вось ён, статак мой цёмна-рыжы!
Хто ж бы лепей апець яго мог?
Бачу, бачу, сутонне як ліжа
Сляды чалавечых ног.

Русь драўляная, Русь мая ты!
Я адзіны вяшчальнік твой.
Сум звярыных радкоў маіх мятай
Я карміў і карміў рэзайдой.

Месяц з неба быццам сыйшоў
Малака ўзяць, бяроза, твайго.
А магільнік рукамі крыжоў
Задушыць быццам хоча каго!

Жуда чорная ёсць тут і там,
Зло зладзейскае прэ ў наш сад.
Толькі сам я разбойнік і хам,
Па крыві я сцяпны канакрад.

Бачыў хто, уначы як кіпіць
Закіпелых чаромхаў раць?
Ноччу мне б у стэпе, што спіць,
З кісянем дзе-небудзь стаяць.

Ах, завяў галавы маёй куст!
Вечны песняў палон у жыцці —
З чуццяў катаргі я не ўцяку,
Буду жорны паэм круціць.

Ды не бойся, вецер-вар'ят,
Плюй спакойна лісцём на лугах.
Хай з мянушкай «паэт» буду я,
Я ж і ў песнях, як ты, хуліган.

Пераклаў Васіль Жуковіч

▶ ДЗЁННІК

ДЗЕВЯНОСТА ТРЭЦІ

«ЗАНАТОЎКІ ДЛЯ СЯБЕ», ЗРОБЛЕННЯ Ў ЧАС ПАСЯДЖЭННЯ ВЯРХОЎНАГА САВЕТА РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

Ніл ГІЛЕВІЧ

9 лістапада.

Просьба нашай Камісіі ўключыць у Парадак дня пытанне аб архівах і бібліятэках адхілена. Абодва законапраекты не прайшлі: двойчы ставілі на галасаванне — і двойчы родненькія дэпутаты правалілі. Ні архівы, ні бібліятэкі іх не хвалююць. Дробязь! Хаця на абмеркаванні гэтых законапраектаў у першым чытанні хапіла б дзесяці хвілін. Так людзі выказалі свае адносіны да культуры наогул. Удалося ўставіць у Парадак дня пытанне аб зарплатце настаўнікам і педагогам.

Дэп. Пазняк: «Першым трэба ставіць пытанне аб адстаўцы Урада!». І вельмі рэзка асудзіў Урад, які давёў краіну да цяперашняга становішча.

Дэп. Ізмайлава (ваяўніча бабулька!): зусім не па тэме Парадку дня пачала крычаць аб пагрозе дзяржаве з боку апазіцыі і БНФ. Гэтую небяспеку ўбачыла яна і ў інтэрв'ю Сярэдзіча з Шушкевічам.

(За два рады перада мной сядзіць дэпутат «ад інвалідаў» і ўвесь час паварочвае галаву, каб кінуць кепліваю рэпліку Германчуку, а ўхмылка дурненька-дурненька. Можна і добры чалавек, і заслужаны ветэран, але... Ён ведае адно, што трэба перш за ўсё ўчыняць абструкцыю «дэмакратам». Крычы, стукай і грукай нагой аб падлогу, рукамі на стале. Навыбіралі такіх законатворцаў, навывіралі!.. А для чаго? Недарэчна гэта было зроблена, недарэчна.

11 лістапада.

Дэп. Гілевіч: «Дазвольце сказаць пра адно ўражанне, якое мяне вельмі засмучае. Мнагавата гаворыцца тут таго, што не дапамагае адказаць на пытанне: як, якімі шляхамі выйсці з глыбокага крызісу, як не дапусціць, каб здарылася самае горшае — каб абрабаваныя, ашуканыя нашчасныя сумленныя людзі не пачалі паміраць ад голаду і холаду». «Дарэчы, у вуснах многіх нашых грамадзян словы «суверэннітэт», «незалежнасць» сталі словамі зняважліва-абразлівымі, гучаць, як лаянка. Няшчасце на галаву звалілася — суверэннітэт! Жылі-жылі — і раптам на табе! Суверэннітэт!..»

16 лістапада.

Абмеркаванне дакладаў С. С. Шушкевіча і В. Ф. Кебіча.

Дэп. Зяблонкі У. М. Нам патрэбен нейтралітэт па ўзору Швецыі. У любых абставінах — нейтралітэт! Ні ў якім разе не ўтвараць агульную рублёвую зону з Расіяй. Рашуча супроць здачы суверэннітэта і незалежнасці! Прапанаваў выбраць старшынёй Урада... Марыніча. (У зале — шум і посмехі — не прынялі).

Дэп. Новік У.У. «Сёння Расія ў руках ліберальнай буржуазіі, а заўтра?» Трэба было на другі дзень пасля ўвядзення расійскага

рубля нам у Беларусі ўводзіць свой, беларускі. Вярхоўны Савет і Савет Міністраў не зрабілі гэтага. Задзейнічалі хапугі. Трэба помніць пра геапалітычныя інтарэсы Расіі ў Беларусі. Паглядзіце: набіраюць сілу дзялкі-кампрадоры! Я заклікаю і ВС і СМ да разумнай згоды. Урад, дай праграму выйсця са становішча! ВС адказвае за дзейнасць Урада, і калі той не так дзейнічае — дык у адстаўку!

Дэп. Садоўскі П. В. Колькі будзе цягнуцца пераходны перыяд з агульным рублём, агульнай рублёвай зонай? Павінна быць камісія, якая б выпрацавала праграму выратавання эканомікі. Гэта зробіць абноўлены Урад — толькі абноўлены! Далей П. В. робіць бліскучы аналіз, куды пайшлі грошыкі і адкуль іх узяць. (Куды ўцяклі капіталы?).

Дэп. Сукач М. Д. Узнікла патавая сітуацыя — з-за канфрантацыі ВС і СМ. Няма агульнай стратэгіі — вось бяда! Чаму ў нас павінна быць горш, калі маюцца ўсе ўмовы, каб было лепш? Ад-

за бяспэка. Перавагі клірынга відавочныя, але мы не ўмеем ім карыстацца.

Дэп. Турак А. М. Чаша цяжарна перапоўнена. Хаваем ад людскіх вачэй бяздзейнасць. (Слухаюць, як і папярэдняга, кепска!) Яўны здзек з вытворцаў! «Беспредел» ва ўзаемазалежнасці з краінамі СНД.

Дэп. Андрэйчанка У. П. У сельскай гаспадарцы мы дайшлі да небяспечнай рысы. Усе калгасы сталі аднолькава беднымі. У жніўні працуем у полі па 6–7 гадзін — удумайцеся! «Не будзе вёскі — не будзе і рэспублікі!» (!!!) Пастаўлялі ў Расію 300 тысяч тон мяса, зараз — 40 тысяч тон. Павярнуць бюджэт на сельскую гаспадарку! Непарытэт цэн — галоўная прычына гібелі сельскай гаспадаркі! Сёння крыдыванне сяла — ніякае. Трэба даць вёсцы ільготныя крыдыты! Разлік за здадзеную сельскую прадукцыю праводзіцца несвоечасова, а грошы абсяцэнняваюцца.

Дэп. Цялежнікаў У. І. Ні адно

У вуснах многіх нашых грамадзян словы «суверэннітэт», «незалежнасць» сталі словамі зняважліва-абразлівымі, гучаць, як лаянка...

кажыце, хто вінаваты? Вячаслаў Францавіч, ніколі не хітрыце! Я — за ўласную беларускую валюту! Але — не за ізаляцыю!.. Вячаслаў Францавіч, вы кажаце: мы не дапусцім развалу сельскай гаспадаркі. Ды яна ж ужо развалена! Калгас ужо не корміць, а фермер тым больш не можа карміць, бо не мае падтрымкі. Нам ёсць чым гандляваць з усім светам, а не залежаць ад Расіі! (Ой, як разумна гаворыць!) І яшчэ: трэба пакончыць з хаосам у мясцовых уладах! Скараціць начальнікаў усіх рангаў (скараціцца шафёры, бензін, сакратаркі!).

Дэп. Чакушоў У. М. Нашто нам рабіць самазвалы і столькі трактароў, не маючы сваёй матэрыяльнай базы (вугалю, руды)? Знізілі экспарт, прадаём

рашэнне Вярхоўнага Савета не давалі да канца — за ўсе тры гады. Мы спадзяваліся на палітычны цуд, а ён не адбыўся. Але яшчэ многія ў яго вераць. І эканамічнага цуда не будзе. Адказнасць на нас. Трэба правесці структурныя змены ў Савета Міністраў.

Дэп. Цярэшка І.І. Аб рабоце Нацыянальнага банка: яго палітыка прывяла да вялікіх страт у народнай гаспадарцы, да іншых страт. (Рэпліка з залы: «Усё ў руках Савета Міністраў, а не банка!».) Прапаную падпарадкаваць Нацыянальны банк Прэзідыуму Вярхоўнага Савета. (Ну і прапанова!).

Дэп. Навумчык С. І. дае ацэнкі дакладам Шушкевіча і Кебіча. «Вы, Вячаслаў Францавіч, чатыры гады ўзначальваеце Урад — і

што зрабілі? Зарплата — 26 адсоткаў «спажывецкага кошыка». Пазыка — ужо каля двух мільярдаў дзяржаў. Хто разлічыцца? Наступныя пакаленні народа? Савет Міністраў займаецца не эканомікай, а палітыкай і палітыканствам. Прапаную стварыць пераходны кааліцыйны Урад. З гэтым мы, апазіцыя, і выйшлі на Сесію.

Дэп. Трусаў А. А. Згодніцкая палітыка Шушкевіча карысці народу не дала. Паглядзіце на харомы сучасных буржуяў вакол Мінска і іншых гарадоў — хто жыў і будзе жыць у іх? Урад даў прастору жулікам, злодзеям. Зняў мытню з аднаго боку. Мае прапановы: першая, трэба стварыць кааліцыйны Урад, другая, скараціць колькасць міністраў (і яшчэ восем прапаноў!).

Дэп. Жыдзіляеў І. І. Так і не зразумеў з даклада Кебіча, ці бачыць Урад крызіс эканомікі. І ў Шушкевіча мала канкрэтных прапаноў.

Дэп. Карпенка Г. Дз. У дакладах няма аналізу крызісу ўлады на ўсёх узроўнях. Ідзе працэс палітычнага развалу дзяржавы. Перад намі два шляхі выйсця: дрэнны і зусім дрэнны. (Абмалёўвае гэтыя шляхі.) Галоўная задача — выратаванне насельніцтва ад голаду і холаду. (Малайчына!)

Дэп. Какоўка В. Ф. Спасылаецца на сваю нацыянальную валюту ў Казахстане і Узбекістане. Прыводзіць прыклад Германіі пасля вайны: стабільнасць валюты (грошай) і цэн. Гэта галоўнае права чалавека — стабільнасць. Асноўнай задачай сёння бачу змену прэм'ера.

Дэп. Жук А. М. Крытыкуй — каб самому дарвацца да ўлады, — і ўсё! Многія так і робяць. Аб справах у Аграпраме скажу так: горш, чым дзе б ні было!

Прапаную вызваліць ад пасадаў Шушкевіча, і Кебіча». (Шушкевіч тут жа даў водпаведзь.)

Дэп. Каўбаска М. І. Вельмі ўпэўнена — за сваю беларускую валюту як за сімвал незалежнасці. (Малайчына, Каўбаска, не чакаў!)

Дэп. Камай А. С. Корань усіх бед зусім не там, куды паказвае Шушкевіч. А ў Віскулях! У рыначнай стыхіі, якая можа запанаваць у рэспубліцы! У дакладах Шушкевіча і Кебіча няма эканамічных разлікаў. Шушкевіч хай выконвае волю Вярхоўнага Савета! У сельскай гаспадарцы патрэбна мэтавая дзяржаўная праграма па вытворчасці прадукцыі (мяса і малака).

Дэп. Грынёў М. Ф. Рэзка крытыкуе Шушкевіча і тых, хто супроць агульнарублёвай зоны. «Давайце гандляваць! Працуем на склад, а трэба везці ў Расію! Я — за незалежнасць, але гэта трэба рабіць паступова, разумна, ўзважана, а не з ходу!» (??? Што гэта значыць?) Рожкі-ножкі засталіся ад абяцанняў. Помнік паставяць Кебічу і Чарнамырдзіну за падпісанне пагадненняў аб далучэнні... да Расіі.

Дэп. Крыжановіч М. К. Хваліць даклад Шушкевіча; Кебіч прачытаў той самы даклад, што і шмат разоў раней. Урад не ажыццяўляе законы. (У зале шумяць.) Б'е наменклатуршчыкаў за катэджы: цэмент бяруць па 70 рублёў мяшок, шпалеры — па 3,5 рубля метр. «Гарызонт» праеў крыдыт на 20 млн. марак, а выраб тэлевізараў знізіўся на 140 тысяч. (Сапраўды, здзіўна! Дзе ж плён ад крыдыту?) Жудасныя страты БелаЗа!..

Дэп. Грыб М. І. У дакладах прагучала сур'ёзная крытыка і самакрытыка. Расійскія тавары складуць нашым моцную канкурэнцыю. Не забываць і аспекты палітычныя! Павінен быць рэальны падзел уладаў і паўнамоцтваў.

Дэп. Жукоўскі М. Дз. У дакладах бачанне выйсця ёсць, задача ў тым, каб аб'яднаць намаганні. У свеце 170 рыначных дзяржаў, а працвітаюць з іх — 20-30. А чаму? Рыначныя адносіны павінны быць рэгуліраваныя! Трэба сыходзіць з тых пазіцый, на якіх былі, калі звалілася на нас незалежнасць Беларусі. Сродкаў аднаго бюджэту не хопіць на сацыяльна-незалежных. Гуманітарная дапамога часта паступае абы-каму, а не ў дзяржаўны фонд.

Дэп. Спіглазаў А. Ф. Эканоміка не церпіць эксперыментаў. Нам абавязкова патрэбная свая валюта! Трэба мяняць склад Урада, і ёсць кім мяняць у самім Урадзе.

Дэп. Баршчэўскі Л. П. З агульнай рублёвай зонай страцім і ўнутраны рынак — канчаткова! Задача Урада — прагназаваць, што будзе. Урад ставіць на палітычную карту, і нас ужо не ўспрымаюць як самастойную, незалежную краіну. Неабходна зрабіць поўныя замены ва Урадзе! Вячаслаў Францавіч, падайце ў адстаўку — і я складу свой дэпутатскі мандат і не буду выбірацца на чарговых выбарах!

Дэп. Пязняк З. С. Віна Кебіча — у разбурэнні эканомікі і многага іншага. Прычына — у палітычных пазіцыях Кебіча. Ён — за адраджэнне СССР, за ліквідацыю незалежнай Рэспублікі Беларусь, за ператварэнне Беларусі ў эканамічнае падмаскоўе. Самая вялікая шкода, нанесеная Урадам, — паліўны голад. У Балтыі — свая валюта, і таму — зусім іншае становішча. (Дае Кебічу і ў хвост і ў грыву!) «Што гэта за скамароства? Адкуль гэта глупства? Апрача дзяржаўнага самазаймавання — Кебіч не бачыць выйсця. Ён не бачыць і не разумее, як выйсці з крызіснага становішча.

Дэп. Данілевіч І. М. Нагадвае пра гучную заяву Урада «легчы пад паравоз» — калі спатрэбіцца. «Буду гаварыць пра сельскую гаспадарку. Кожны дакладчык лічыць, што праўда ў яго. А я не бачу праўды ні ў аднаго, ні ў другога. Усходнія немцы не ліквідавалі сельгаскалектывы. Усякая стратэгія пачынаецца з земляробства. Я, кіраўнік аграфірмы, прадаў усю прадукцыю — і стаў у шэсць разоў бядней. Што ж гэта? Скажыце: калі прыйдзем на сусветныя цэны? Тады вёска выжыве. Ні адна сельская гаспадарка ў свеце не жыве без датацыі. Як дажыць да 1-га студзеня — не знаю. Лічыце, што зрабіў Нацыянальны банк, гэта — дыверсія супроць сяла. СМ павінен прадугледзець сродкі на вёску, на сельскую гаспадарку. Лён і бабовыя — наша золата, а не бульба і не мяса.

Дэп. Грыбанаў У. М. Чакалі высноў ад Шушкевіча. Але — не было: ні аб рэформах, ні аб адстаўцы. Як ісці да мэты — адказу не пачулі ў дакладах. Трэба хірургічнае ўмяшанне! Са скальпелем!

17 лістапада.

Працяг абмеркавання дакладаў Шушкевіча С. С. і Кебіча В. Ф.

Дэп. Булахаў Дз. П. Здрада нацыянальным інтарэсам — голы суверенітэт, што ў галовах у нацыянал-радыкалаў. Трэба наводзіць парадак у структурах улады — у рамках Канстытуцыі. 1. Давайце падпішам пагадненні! 2. Абновім склад Урада! 3. Прыем новую Канстытуцыю! 4. Нам трэба моцная ўлада! («Сильная власть!» Што мае на ўвазе? Дыктатара?)

Дэп. Даўгалёў В. В. Прапановы Шушкевіча і Кебіча, як выйсці з крызісу, — прынцыпова разыходзяцца. Далей прыводзіць жаклівыя лічбы (сапраўды: жак!). Міністэрства абароны стала камерцыйным. 500 тысяч гектараў лясоў, што ў веданні ваенных, — распрадаюцца. (Жак!) У кішэні сабе кладуць мільёны. (Жак!) Глыбокі крызіс правахоўнай сістэмы. Горш няма куды. Прэм'ер адводзіць кожны раз убок ад галоўнага якой-небудзь прыдумкай. Урад не здольны ўзначаліць работу па выхадзе з крызісу — трэба ставіць пытанне аб яго адстаўцы!

Дэп. Кучынскі Е. Ф. Крытыкуе Вярхоўны Савет за знешнепалітычную дзейнасць. За неажыццёўленне пагадненняў, падпісаных у Віскулях. «Скажыце: чаму ніводнай пастановай аб паездках у краіны СНД? Вузкі круг людзей дыктуе волю нам — усяму Вярхоўнаму Савету. Прапаную: 1. Зняць Шушкевіча з пасады старшыні ВС. 2. Прагаласаваць давер старшыні Нацбанка. 3. Трэба новая каманда, якая павядзе дзяржаву. (З каго, з якіх сіл каманда?)»

Дэп. Сечка Л. Н. Сітуацыя з банкавай справай у нас — ніку-

ды не варта. Патрэбна паэтапная рэарганізацыя кіраўнічых структур.

Дэп. Кулакоў У. П. Што ў краіне такое становішча — вінаватыя і Урад і Вярхоўны Савет. Ніхто за нас нашы праблемы не вырашыць. Я — за эканамічны саюз з Расіяй, за рублёвую зону. Але — гэта залежыць не толькі ад РБ. Беларусь — зборачны цэх, залежны ад Расіі і іншых краін. Прапаную: 1. Правесці глыбокую структурную перабудову народнай гаспадаркі! 2. Трэба іншая падатковая сістэма. 3. Рацыянальна выкарыстоўваць рэсурсы! Напрыклад, лес: мы яго гонім за мяжу неапрацаваным, а трэба гнаць мэбло. Навісла небяспека над ільнаводствам. 4. Нельга траціць рынак збыту сельгаспрадукцыі. У нас ідзе няспынны рост цэн. Але ж гэта — не рынак! Рынак — канкурэнцыя тавараў!

Дэп. Гаркун У. Г. Што і як рабіць далей? Якія рэальныя шляхі на заўтра? — Ратыфікаваць пагадненне з Расіяй! Розніца ў цэнах прывяла да поўнага банкруцтва многіх-многіх гаспадарак. Выйсце адно — у цэнавай палітыцы. Чым больш калгас вырабляе мяса і малака — тым больш стратна для яго! Што гэта? Бутэлька кефіру — 40 рублёў, бутэлька мінералкі — 330! Што гэта ТАКОЕ? Карэнным чынам змяніць крэдытную палітыку! Няма доўгатэрміновых крэдытаў для сельскай гаспадаркі. Што гэта? Дзе такое ёсць у свеце? (Божа прамілі!) Сапраўды: што гэта? Што гэта?)

Нельга недацэньваць момант, які мы зараз перажываем — бо ён можа аказацца лёсавызначальным, ён можа стаць пачаткам канца...

Дэп. Сасноў А. В. Толькі эканамічныя рэформы змогуць выратаваць краіну! Хай і ў саюзе з Расіяй і іншымі дзяржавамі — але рэформы! І рэнтабельныя прадпрыемствы чакае крах, калі не абнаўляць фонды. Даць рэнтабельным прадпрыемствам замацавацца на рынку! Бо — адкуль будзе бюджэт? Урад абяцае... ужо тры гады! А Вярхоўны Савет верыць яму! І заўважце кожную новую праграму. Адносіны Урада да недзяржаўнага сектара — абьякавыя, няма падтрымкі. Можа, усё ж адправім Урад у адстаўку? (Які малайчына Сасноў, які малайчына!).

Дэп. Беленькі Ю. А. Прычына развалу фінансавага становішча Беларусі — поўная некампетэнтнасць Ураду ў фінансавалютных справах. Ён прымае незаконныя пастановы. Банк іх не выконвае. Ствараецца фіктыўны капітал. (Во! Во малайчына!). Што дасць аб'яднанне грашовых сістэм? Будзе страшны ўдар па сельскай гаспадарцы. Нацыянальны банк не дапаможа ёй.

Дэп. Пракаповіч П. П. Што мы сабе думаем? Маём 150 мільярдаў доўгу Расіі за газ — і чакаем, пасуль нас адключаць? Чаму Вярхоўны Савет не кантралюе выкананне Законаў і Пастаноў? Напрыклад, аб прыярэтых асяля? Паставілі б пытанне — і вызвалілі ад пасады, калі Баг-

данкевіч не слухае! ҚДБ — у вас! Кантрольная палата — у вас!

Дэп. Гермянчук І. І. Лепш сёння адправіць Кебіча пакаваць чамаданы! Бо праз месяц-другі ўсё адно пойдзе! (У зале шумяць, стукаюць, ляпаюць.) Заяўляюць: «Рэспубліка папала ў крызіс!». Як быццам — сама сабой! Ніякага даверу Ураду няма і не будзе! Абяцалі, абяцалі і зноў абяцаюць! І што? У рабочы час член Прэзідыума Вярхоўнага Савета едзе на свой катэдж. Гэта не дробязь, гэта нахабства! Жонку Кебіча злавілі за руку: тры мільёны бюджэтных даляраў! І што? Журналіста — у суд!

Дэп. Голубеў В. Ф. Хто будзе несіці адказнасць за невыкананне Праграм? Чаму вы, Станіслаў Станіслававіч, не паставілі пытанне аб бяздзейнасці Урада? Не трэба, сп. Кебіч, уводзіць валюту сваю прымусова! Расійскі Урад будзе Расію. Кебіч не разумее гэта, ці не хоча разумець. Наконт структуры Урада скажу: у нас над міністрамі стаяць упраўленні і кіруюць міністэрствамі. Наконт знешняй палітыкі: станцыю Гадуцішкі аддалі Літве. Без рашэння Вярхоўнага Савета! Кебіч аддаў! Сам! (Ох, і зашумелі-закруціліся ў зале.)

Дэп. Герасіменка А. М. Заклікаю падтрымаць ідэю стварэння Вышэйшага Савета па эканоміцы. 1. Рэфармаваць банкавую сіс-

тэму. Усе банкі перадаць Ураду! 2. Падатковая палітыка павінна стымуляваць прадпрыемствы, а не быць фіскальнай. Затым цытуе нейкі зварот ад падтрымцы эканамічнага саюза і рублёвай зоны. Прадпрыемствы вінаваты гораду Мінску 75 мільярдаў рублёў (Жак! Што ж адбываецца?) Рэкамендуе не захапляцца чэкамі, думаць пра сацыяльную абарону грамадзян! І пра бюджэт!

Дэп. Сямдзянава Г. Г. Чэргі па хлеб такія, што — у адстаўку ўвесь кабінет Урада! Яго грахі не пералічыць!

Дэп. Унучка Р. І. БНФ і ПКБ (Партыя камуністаў) самкнуліся ў сваёй дзейнасці. Мала шукаем крыніцы энергіі. Ядзерную трэба развіваць! Каб не загубіць эканоміку — трэба ўзяць крэдыт на 450-500 мільёнаў даляраў. Вёску заспакойваем, ашукваем — як і раней. Вытворчасць прадукцыі сельгаспадарчай стала нявыгаднай. Стала нявыгадна ў вёсцы жыць.

Дэп. Антончык С. А. Гваздае карпаратыўныя партыйна-дзяржаўныя групы, якія рабуюць народ і краіну. (Ой гваздае!) Гваздае — як прайдзіветаў. (А як доказна!) Урад дазваляе ім займацца прыхватызацыяй! У гэтых умовах — толькі адстаўка Урада! Заклікае народ да забастовак, да бунту, на вуліцу! (Такога з трыбуны ВС яшчэ не гучала!.. Сапраўдны рабоча-пралетарскі лідэр! Брава, Антончык!)

Дэп. Качан М. А. Унучка — былы першы сакратар РК КПСС, сёння ён — жоўта-карычневы. Я абвяргаю ўсе яго абвінавачванні. Далей — драпежыць БНФ, прамовы Пазыняка, Гермянчука, Голубева. А галоўнае — у адстаўку Шушкевіча! У гэтых мэтах патрабуе арганізаваць ліст выбаршчыкаў. І зноў і зноў — пра Віскулі.

Дэп. Алампіеў В. П. Мы ўхіліліся ад рашэння эканамічных праблем. Цытуе Лінга: «Калі паперадзе эканомікі ідзе палітыка — будзе крах! Не будзе — ужо ёсць. (Робіць доказны аналіз гэтага.) Што ў такім хаосе, як у нас, можна зрабіць? Адны (Заламай, Казлоў) — за СНД, другія — супроць, за данансацыю дагавора. Кебіч даўно заслугоўвае адстаўкі!»

Дэп. Марыніч М. В. Заклікаю падтрымаць і Кебіча і Шушкевіча. Даверыцца ім — і няхай працуюць!

18 лістапада.

Дэп. Гілевіч Н. С. Тут была заява, што пытанне аб незалежнасці хочучы абмяркоўваць адно дэпутаты з апазіцыі — члены БНФ ды Грамады. Я не належу ні да БНФ, ні да Грамады, ні да якой-небудзь іншай партыі. Не належу і не збіраюся належаць. Але я належу да народа, які тут жыў, жыве і будзе жыць і які заслугоўвае лепшае долі, чым тая, якую меў у стагоддзях, калі з яго волі ніхто не лічыўся, да народу, які мае права, Богам данае права, быць і пачувацца гаспадаром на гэтай зямлі, на сваёй роднай зямлі — іншай у яго няма. І таму зразумець маю трывогу ў гэтую хвіліну, думаю, няцяжка. Нельга недацэньваць момант, які мы зараз перажываем — бо ён можа аказацца лёсавызначальным, ён можа стаць пачаткам канца — канца таго, да чаго мы так доўга ішлі — да суверэннасці, да незалежнасці. І што ж прымушае многіх з нас, сыны і дачкі Беларусі, так легкадумна ставіцца да лёсу сваёй Бацькаўшчыны?

ПАЛІЦА

СВЯТЛО ДАРОГІ

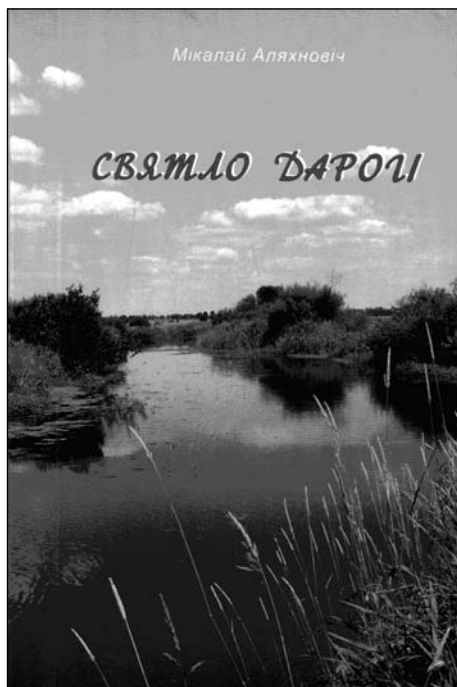
Змешчаныя тут бліц-анонсы — на кнігі беларускіх літаратараў, якія жывуць і працуюць на Берасцейшчыне. І пішуць — плённа і прыгожа. І маюць толькі адно нараканне: напісанае і надрукаванае не заўсёды можа дайсці ў кнігарні і бібліятэкі беларускай сталіцы...

Николай АЛЕКСАНДРОВ. Долгий путь в Китеж. — Брест: ОАО «Брестская типография», 2009. — 440 с.

Кніга выглядае вынікавай, спавядальнай, рэтраспектыўнай. У ёй — і вершы, і мастацкія дзённікі, і глыбокая проза. Гэта душэўная аўтабіяграфія аўтара, яго «зваротныя» перажыванні, вандроўкі па часе і жыцці. А таксама — працуюць ўспаміны, падобныя на «дайверскае апусканне да руінаў затопленага горада». (Пісьменнік нарадзіўся ў паўночнай валагодскай вёсцы, якая была затоплена падчас пабудовы воднай сістэмы Волга-Балта.) Вандроўка неўтаймоўнай душы скрозь гады да самага ранняга лёсавага вытока выявілася і ў структуры кнігі — у «адваротнай» храналагічнай падачы вершаў і мемуарнай прозы.

Мікалай АЛЯХНОВІЧ. Святло дарогі: вершы. — Брест: «Альтэрнатыва», 2010. — 98 с.

Надзвычай светлая, шчырая і лірычная кніжка. Аўтар спеўна перажывае і свае думкі, і пачуцці. На шырокім мальберце — і летнія дарогі, і высокае неба, і прыгожы вечар, і начлежны агонь, і Ясельда, і восеньскі продум, і верасовы сон, і — безумоўна ж — «Паклон вясне». «На свеце ўсё мае сваю дарогу, — адзначае ў прадмоўнай анатацыі аўтар, — асвечаную і асветленую радасцю жыцця». Аб тым — і яго паэтычныя спеў, калярова асветлены ў кнізе фотаздымкамі А.Жукоўскага.

Александр АНТИКЯН, Сергей ЦЫПЛЮК. У каждого своя дорога: Повести и рассказы. — Брест: ОАО «Брестская типография», 2010. — 124 с.

Кніга — нячасты ў сучаснай беларускай практыцы плён аўтарскай супрацы. Тэксты — чытальныя, некаторыя — з дэтэктыўнымі сюжэтамі (як апавесць «Неуловимый Гарик»). «Сгущение сумерек» — сямейная драма, у цэнтры якой — вобраз «тыповай» жанчыны, ейнай любоў і здрада мужа, а ў выніку пакутны выбар: дабрабыт дзяцей ці горкая праўда. Галоўны герой апавесці «Осиное гнездо» — следцы Юрый Дзюжны, справядлівы і непадкупны капітан міліцыі. Справа аб наркотыках прыводзіць бескампаміснага міліцыянера да гібель... Апавяданні кнігі — на традыцыйныя для беларускай рэчаіснасці тэмы: страта быццёвых арыенціраў і каштоўнасцяў, любоў і нянавісць, падман і здрады.

Кастусь ЖМІНЬКО. Час палыноў і ранетаў. — Брест: «Альтэрнатыва», 2011. — 144 с.

У новы — адкрыты і шчыры сваёй энергетыкай — зборнік сталага вопытам і лёсам аўтара ўвайшлі вершы, у якіх вядзецца пшчотная размова пра лёс роднага краю, пра гады незваротнай маладосці, пра клопаты сённяшняга дня. Вылучаюцца і вершы з сатырычным падтэкстам, досціпам і самаіроніяй. Як, да прыкладу, «Выйсце з крызісу»:

*Што нам крызісу баяцца!
Не журься вельмі, браце.
Дулю мы яму пакажам:
Штонікі шчыльнай падвяжам,*

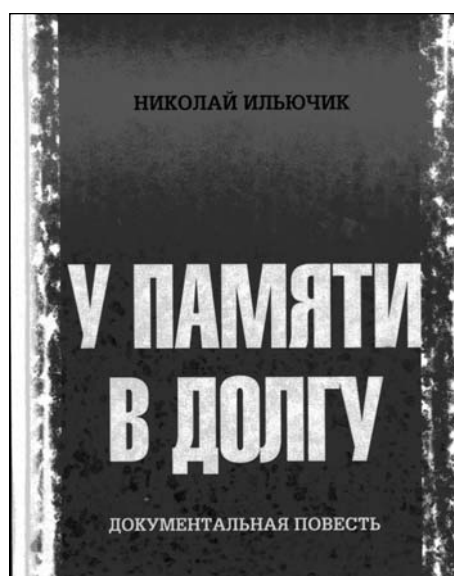
*Набарэм мяшок мякіны,
Накапаем добрай гліны,
Шчэ таго-сяго далучым —
Атрымаем кіт ліпучы.*

*Шчыліны заканапацім —
Зажывём кратамі ў хаце.*

Асобны раздзел утвараюць пераклады вершаў украінскіх паэтаў — з суседняй Берасцейшчыне Валыні.

Николай ИЛЬЮЧИК. У памяти в долгу: документальная повесть. — Минск, Издатель А.Н.Вараксин, 2010. — 92 с.

Новая дакументальная вострасюжэтная апавесць — пра гісторыю аднаго помніка. Яе вастрыня — і ў знешніх падзеях нашых дзён, і ў далёкім цяпер 1941-м годзе, у маральным людскім выбары. Выбар і стаў «галоўнай спружынай» аўтарскага апаведу. А яшчэ — і яго роздумаў аб жорсткасці і дабрыні, раўнадушшы і суперажыванні. І яго адказаў на спрадвечныя пытанні: як зберагчы сваю душу, як пазбыцца страху, як ставіцца на не заўсёды «правільнай» улады...

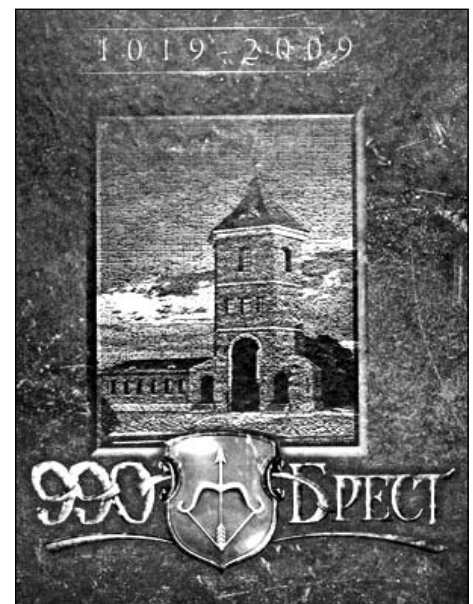
Сергій ЦЫПЛЮК. Берестейскі сполохы: Повісті та оповядання. — Луцьк, ВАТ «Волынська обласна друкарня», 2010. — 248 с.

Зборнік апавесцяў і апавяданняў берасцейскага аўтара шчодро прэзентуе яго творчасць украінскаму чытачу. Звычайныя героі кнігі — геологі, шахцёры, будаўнікі, вязні — часта трапляюць у незвычайныя, нават экстрэмальныя сітуацыі. Іх шлях апісваецца з дакументальнай дакладнасцю — ад сцюдзёнай тундры праз тайгу, стэпы, горы і даліны Азіі, Еўропы да гараў Іспаніі. А над усім — любоў да Бацькаўшчыны, навакольнага свету і людзей.

Кніга прайлюстраваная малюнкамі, сюжэтнымі партрэтамі ды пейзажнымі фотаздымкамі. Прачулюю прадмову да яе напісаў калега-берасцейца Аляксей Філатаў.

Брест. На перекрестке дорог и эпох: 1019–2009 / авт. концепции и текста А. М. Суворов; фото А. М. Суворов [и др.]. — Брест: «Полиграфика», 2009. — 239 с.

Энцыклапедычная і папулярызатарская кніга прысвечана Брэсту — аднаму з найстарэйшых гарадоў Беларусі, якому больш тысячы гадоў. Аглядны гістарычны нарыс апавядае пра падзеі розных эпох, якія пакінулі глыбокі след у лёсе Бярэсця-Брэста і яго жыхароў.

Кніга складаецца з некалькіх частак, якія апавядаюць асноўным этапам развіцця горада.

Там, дзе Грыўда і Шчара: літаратурны альманах. — Брест: «Альтэрнатыва», 2011. — 200 с.

Гэта першы літаратурны альманах Івацэвіччыны, радзімы Піліпа Пестрака і Яраслава Пархуты. Укладальнік кнігі — Валерый Гапееў. У яе ўвайшлі творы паэтаў і празаікаў Івацэвіччыны і тых, для каго гэтая зямля засталася роднай. Гэта: Пятро Валінскі, Анатоль Галушка, Валерый Гапееў, Аляксей Зайка, Людміла Занько, Таццяна Куратнік, Сцяпан Кухарчук, Надзея Кухценя, Уладзімір Мароз, Юрась Нераток, Вольга Пагуда, Фёдар Палто, Віктар Радзін, Віктар Рэчыц, Анжэліка Шыманчык.

Кніга выдадзена пры падтрымцы рэдакцыі раённай газеты «Івацэвіцкі веснік».